

Rudolf Rasch

Duizend brieven over muziek van, aan en rond
Constantijn Huygens

1636

Verwijzingen naar deze tekst graag op de volgende manier:
Rudolf Rasch, Duizend brieven over muziek van, aan en rond Constantijn Huygens: 1636
<https://huygens-muziekbrieven.sites.uu.nl/>
Voor opmerkingen, suggesties, aanvullingen en correcties: r.a.rasch@uu.nl
© Rudolf Rasch, Utrecht/Houten, 2018
27 juli 2018

CASPAR BARLÆUS (AMSTERDAM)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
26 MAART 1636
1365

Antwoord op Huygens' brief van 23 maart 1636 (Worp 2, nr. 1364, p. 156; Worp 1918, pp. 147-148).

Samenvatting: Barlaeus wimpelt de suggestie van Huygens dat hij verliefd zou zijn op Tesselschade af: 'die lier is reeds aan de wand opgehangen.' Vervolgens gaat hij in op enkele gedichten betreffende de paus en op het filosofisch werk van Basso. In een postscriptum geeft hij een corrigendum betreffende zijn Nederlandse gedicht op Tesselschade en Francisca Duarte.

Huygens' antwoord is verloren gegaan. Barlaeus antwoordde daarop op 30 april 1636 (**1382**).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 21x31cm, abc | -; autografisch).

— *Epistolarum liber* (Barlaeus/Brandt 1657), nr. 320, p. 648-650: volledig, gedateerd 25 maart 1636.

Vroegere uitgaven: Vloten 4, p. 297: fragment.

— Worp 2, nr. 1365, pp. 156-158: volledig.

— Worp 1918, pp. 148-151: grootste gedeelte (<Quantos tu, ... Ἐπέχω.>, <capacissima elengantiarum Tessela>, <Quid in tertio epigrammate ... ad postremas syllabas.>), met Nederlandse vertaling.

Namen: Ajax; Aristoteles; Sébastien Basso; Catullus; Dido; Dione; Francisca Duarte; Dido; Sint Hieronymus; Hippocrates; Horatius; Sint Marcus; Domenico Molino; Ovidius; Sint Sebastiaan; Urbanus VIII; Venus; Maria Tesselschade Roemersdochter Visscher.

Plaatsen: Rome.

Titels: *Heroides* (Ovidius); 'In monumentum Reipublicæ Venetæ' (Huygens 1636; gedicht); 'Aen ... T. Roemers' (Barlaeus 1636; gedicht); 'Aen Joffrou Tesselschaa' (Barlaeus 1636; gedicht); 'Ad Tesselam et Duartam cantu nobiles' (Barlaeus 1636; gedicht); *Philosophiæ naturalis libri XII* (Basso 1621).

Glossarium: barbiton (lier/kythara); melodij (melodie).

Transcriptie

Nobilissimo, clarissimoque viro Domino Constantino Hugenio, Zulechemi Domino C. Barlaeus salutem plurimam dicit.

Quantos tu, mi Hugeni, fluctus in simpulo excitas, quanta ¹fulgura à pelvi das, quia epigramma molliusculum effudi ²in Tesselam. Quia ad Belgicos ejus rythmos, ³præter meum morem, Belgico idiomate, verba reposui minus severa, credor tibi amare ⁴et Dioneæ Veneris esse catellus vel puellus. Non sum lapis aut stipes, ⁵cum assideo Tesselæ. ⁶Nec quoque sum ⁷nitrum aut naphtha, quæ sine contactu ⁸inardescit. ⁹Videris metuere

¹⁰... ne forte sacer à nostris ignibus æther
Concipiat flammæ, correptaque regia cœli
Ardeat, et mundi moles operosa labore.

---

1. *Epistolarum liber*: <fulmina>.

2. *Epistolarum liber*: <in laudatissimum Tesselam>.

3. *Epistolarum liber*: <præter meum morem, Belgico idiomate,> ontbreekt.

4. *Epistolarum liber*: <et Dioneæ Veneris esse catellus vel puellus.> ontbreekt.

5. *Epistolarum liber*: <cum illi assideo.>.

6. *Epistolarum liber*: <Videris metuere ... operosa labore.> ontbreekt.

7. *Epistolarum liber*: <nitrum aut> ontbreekt.

8. *Epistolarum liber*: <concipiam flammam> in plaats van <inardescit>.

9. *Epistolarum liber*: <Videris ... operosa labore.> ontbreekt.

10. Ovidius, *Metamorphoses*, 254-259: 'Sed timuit ne forte sacer tot ab ignibus æther | Conciperet flammæ longusque ardesceret axis. | Esse quoque in fatis reminiscitur adfore tempus, | Quo mare, quo tellus correptaque regia cœli | Ardeat, et mundi moles operosa labore.'

Refrixi ¹¹non parum, amicissime; ¹² ¹³πάλαι μὲν ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι. Capit ¹⁴cum aetate incrementa prudentia, ¹⁵at non illa animæ pars inferior, quam Græci ¹⁶τὸ ἐπιθυμητικὸν vocant. Legisti, quales se jactitent fuisse Horatius, Naso, Catullus ¹⁷aliique, qui tandem necesse habuerunt canere:

¹⁸Nunc arma suspensumque bello
Barbiton hic paries habebit.

¹⁹Illa ²⁰vatis amatoris ²¹(ut tu quidem ais) Tessela scripta manu, magnâ gravitate præsentem vitæ statum tuetur, et pro eo verba facit. Ego, ne videar ²²eruditam simulationem observasse, laudo institutum; sed constantiam me ut plurimum in istiusmodi votis desiderare affirmavi, cum femina nec Capitoli ²³sit saxum, nec mathemati- | 649 | -corum cubus, nec ex ²⁴Fatorum ordine, quæ immobilia censentur. Commutamus versiculos, sed de amoribus altum silentium. Simulamus ambo communem forte morbum, quem prodere audet nemo. Nempe aliud cupido, mens aliud suadet. ²⁵Sunt plurima, | b | quæ in istâ matronâ veneror et suspicio. Est aliquid, quod displicet, cujus nota est +.

²⁶Quod si non animo fixum ²⁷immotumque sederet,
Ne cui me vinclo vellem sociare jugali,
Huic uni forsan ²⁸poteram, etc.

²⁹Sed sapiendum, Hugeni, nec temere ad secunda vota transeundum. ³⁰Terrent novercalia odia, terrent acerrimæ Hieronymi invectivæ in secundas nuptias. Et videntur gentiles illas permisisse magis, quam probasse. ³¹Ideo Dido ³²'culpam vocat.' ³³Sæpe mihi indignor, quod illud à ³⁴me impetrare ³⁵non possim continentiæ robur, quod sibi ³⁶imperant monasticæ vitæ professores. An aliud ipsis putas esse jecur, quam nobis? An precum assiduitate putas ³⁷expugnari posse carnis petulentiam? An rarior mulierum conspectus

---

11. *Epistolarum liber*: <non parum> ontbreekt.

12. Aristophanes, *Plutus*, 1002, 1075: 'πάλαι μὲν ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.'

13. *Epistolarum liber*: <πάλαι μὲν ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι> ontbreekt.

14. *Epistolarum liber*: <cum ætate et annis>.

15. *Epistolarum liber*: <at non illa ... se jactitent fuisse> ontbreekt.

16. Aristoteles, *Ethica Nicomachea*, I, 23, 18 (= 1102b 30).

17. *Epistolarum liber*: <amatores strenui> in plaats van <aliique, qui>.

18. Horatius, *Odæ*, III, 26, 1-4: 'Vixi puellis nuper idoneus, | Et militavi non sine gloria. | *Nunc arma defunctumque bello* | *Barbiton hic paries habebit.*'

19. *Epistolarum liber*: <Illa, ut scis,>.

20. Huygens aan Barlaeus, 23 maart 1636 (Worp 1, nr. 1364, p. 156): 'Vatis amatoris Tessela scripta manu est.'

21. *Epistolarum liber*: <(ut tu quidem ais)> ontbreekt.

22. *Epistolarum liber*: <modestam>.

23. *Epistolarum liber*: <saxum sit>.

24. *Epistolarum liber*: <Parcarum aut Fatorum>.

25. *Epistolarum liber*: <Commutamus versiculos ... mens aliud suadet.> ontbreekt.

26. Vergilius, *Æneis*, IV, 15-19: 'Si mihi non animo fixum immotumque sederet, | Ne cui me vinclo vellem sociare jugali, | Postquam primus amor deceptam morte fefellit; | Si non pertæsum thalami tædæque fuisset, | *Huic uni forsan potui succumbere culpæ.*'

27. *Epistolarum liber*: <&c.> in plaats van <immotumque sederet, ...sociare jugali,>.

28. *Epistolarum liber*: <etc.> in plaats van <poteram, etc.>.

29. *Epistolarum liber*: <Sed sapiendum, ... novercalia odia,> ontbreekt.

30. *Epistolarum liber*: <Deterrent me à secundis nuptiis acerrimæ Hieronymi invectivæ, præter novercalia odia.>.

31. *Epistolarum liber*: <Ideo Dido 'culpam vocat.'> ontbreekt.

32. Vergilius, *Æneis*, IV, 172: 'Conjugium vocat; hoc prætexit nomine *culpam*.'

33. *Epistolarum liber*: <Sæpe indignor genti nostræ,> in plaats van <Sæpe mihi indignor,>.

34. *Epistolarum liber*: <se>.

35. *Epistolarum liber*: <nequeat>.

36. *Epistolarum liber*: <imperant, quotquot monasticum vitam amplectuntur.> in plaats van <imperant monasticæ vitæ professores.>

37. *Epistolarum liber*: <contundi> in plaats van <expugnari posse>.

asperat sanctissimos patres? An vigiliis ³⁸et lucubrationibus ³⁹arescunt? ⁴⁰An fascinum adhibent et herbis aliisque antidotis castigant generosissimos naturæ impetus? ⁴¹Cuperem esse frigidus et ligari, ne necesse habeam denuo amare, aut Heroïdum, ut vis, epistolis nomen meum inserere. Viverem tranquillius, nec causas darem Hugenio sugillandi et insectandi innoxios ac vixdum vagientes amores. ⁴²Si unquam, si usquam fui scepticus, nunc et hic sum. Rogas, an amem? Οὐ καταλαμβάνω. An Tesselam? Οὐδεν ὀρίζω. An serio? Οὐ μᾶλλον τοῦτο ἢ ἐκεῖνο. An ut poëtricam, an ut amasiam? Ἐπέχω. Transeo à Tesselâ ad Pontificem.

⁴³Facile mihi esset epigrammate insectari deletoriam manum Pontificis. Sed vix audeo offendere Pontificem, qui bene de me sentit, et commentis meis dicitur gaudere. Nec Sancto Marco cupiam displicere, ne recentes Molini manes offendam. Tua verò epigrammata talia sunt, ut ⁴⁴‘æmulari qui velit, vitreo sit daturus nomina ponto.’ Præripuisti mihi aculeos, ⁴⁵sine quibus languet epigramma. Illud θεῖον est: | c | ⁴⁶‘Vim Meritis quæ dedit, ipsa rapit.’ Et illud natum ultro, non quæsitum:

⁴⁷... Quod exstruxit

Pietate Roma, urbanitate destruxit.

⁴⁸Progredior ad tertium, quod prudenter in postremum ordinem coniecisti, post Tesselam et Pontificem. Si per biennium me philosophantem audivisset capacissima elegantiarum Tessela, auderem illam cum Sebastiano Bassone componere, qui pluribus jaculis transadigi meruit, quam Sanctus ille Sebastianus. Vox est, præterea nihil; ⁴⁹magno conatu magnas nugas agit. Aristotelem non intelligit, cui oppedit verius, quam contradicit. Legi ante annos ⁵⁰duodecim, et ⁵¹habeo in bibliothecâ meâ. Gloriolam quærit ex adversarii celebritate. Si viveret Aristoteles, Hippocrati curandum ⁵²mitteret. Petis, ut omissis controversiis theses ipsius ⁵³ἐλεγχτικὸς excerpam. At nullas ⁵⁴habet; ⁵⁵aut si quas habet, sanæ non sunt, aut non | 650 | contradicunt Peripato. Ex andabatarum est genere, qui adversarium sibi fingunt, ⁵⁶qualem nusquam invenias. Ajax est lorarius, qui, dum in sues sævit, putat se Achivos cædere. ⁵⁷Omnia in frigidissimos igniculos, qui πρῶτον ipsi sunt ψεῦδος, resolvit. Controversias físicas explicare publicè jam occœpi. Sed Sebastianum illum, honoris causâ, non nominabo. Sine, ut Tesselam potius laudem, quam Gallum istum eviratem refutem.

---

38. *Epistolarum liber*: <et lucubrationibus> ontbreekt.

39. *Epistolarum liber*: <exarescunt>.

40. *Epistolarum liber*: <An fascinum utuntur et medicatis herbis?> in plaats van <An fascinum adhibent et herbis aliisque antidotis castigant generosissimos naturæ impetus?>

41. *Epistolarum liber*: <Quicquid sit, vivunt patres illi tranquillius, nec necesse habent suas epistolas inserere Heroïdum epistolis.> in plaats van <Cuperem esse frigidus ... vagientes amores.>.

42. *Epistolarum liber*: <Si unquam, ... ad Pontificem.> ontbreekt.

43. *Epistolarum liber*: <Quæ in Pontificis manum deletoriam scripsisti, acutissima sunt.> in plaats van <Facile mihi ... nomina ponto.>.

44. Horatius, *Ode*, IV, 2, 1-4: ‘Pindarum quisquis studet æmulari, | Julle, ceratis ope Dædaleâ | Nititur pinnis, vitreo daturus nomina ponto.’

45. *Epistolarum liber*: <ut vix audeam aliquid reponere> in plaats van <sine quibus ... destruxit.>.

46. Huygens, ‘In monumentum Reipublicæ Venetæ ... ab Urbano IXX deletum,’ 18 maart 1636 (Gedichten 3, p. 1), 3-4: ‘Perfida an hæretica est? Quid erit fas credere, quid non | Credere? Vim Meritis quæ dedit, ipsa rapit.’

47. Huygens, ‘In monumentum Reipublicæ Venetæ ... ab Urbano IIX deletum,’ 21 maart 1636 (Gedichten 3, p. 1), 11-12: ‘... Quod extruxit | Pietate Roma, urbanitate destruxit.’

48. *Epistolarum liber*: <Quæris quid sentiam de Sebastiano Bassone, Aristoteles mastyge, vox est præterea nihil.> in plaats van <Progredior ad tertium, ... Sanctus ille Sebastianus.>.

49. *Epistolarum liber*: <magno conatu magnas nugas agit.> ontbreekt.

50. *Epistolarum liber*: <XII>.

51. *Epistolarum liber*: <habeo autorem in>.

52. *Epistolarum liber*: <in Coan insulam mitteret.>.

53. *Epistolarum liber*: <ἐλεγχτικὸς [adversarias]>.

54. *Epistolarum liber*: <habet, mi Hugeni,>.

55. *Epistolarum liber*: <et quas habent, aut falsum dicunt> in plaats van <aut si quas habet, sanæ non sunt,>.

56. *Epistolarum liber*: <et velati cœcis ictibus feriunt.> in plaats van <qualem nusquam invenias.>.

57. *Epistolarum liber*: <Omnia ... ab hoc dissentire.> ontbreekt.

Illi consentire satius fuerit, quam ab hoc dissentire. Cum multa in illo scriptore ⁵⁸legeris, ignorabis multa; ⁵⁹post tædiosam lectionem discedes è convivio, ⁶⁰nec satur, ⁶¹nec famelicus, ⁶²sed prorsus ⁶³ἀνόρεκτος.

Vale, ⁶⁴vir clarissime et amicissime, et conjugem liberosque saluta. Amstelodami, ⁶⁵XXVI Martii MDCXXXVI.

B.

⁶⁶Quid in tertio epigrammate Latino ad Duartam et Tesselam desideres, non video. Perlegi; nihil datum licentiæ. In Belgicis rythmis peccavi alicubi:

⁶⁷*aen u sij*
haer melodij, lege: Poësj

Non soleo nostrate linguâ scribere versus; ideo hallucinor facile et minus adverto ad postremas syllabas.

Vertaling

Caspar Barlaeus groet de edele heer Constantijn Huygens, heer van Zuilichem.

Wat voor golven, mijn Huygens, wekt u op in een scheplepel, wat voor schichten slaat u uit een bekken! Omdat ik een enigszins gevoelig ⁶⁸epigram op [Maria] Tesselschade [Roemersdochter Visscher] heb vervaardigd, omdat ik minder strenge woorden, tegen mijn gewoonte in het Nederlands, heb geantwoord op haar Nederlandse verzen, gelooft u [daarom] dat ik bemin en dat ik een hondje of een knaapje van Venus, de dochter van Dione ben? Geen steen of stam ben ik, wanneer ik bij Tesselschade zit. Noch ben ik salpeter of nafta, dat zonder aanraking ontbrandt. U schijnt te vrezen

⁶⁹dat misschien de heilige ether door onze vuren
Vlam zal vatten, en het meegesleepte hemels paleis
Zal branden, en de tobende aardklomp in nood zal verkeren.

Ik ben niet weinig afgekoeld, mijn vriend. ⁷⁰L'Eertijds waren de Milesiërs sterk.'¹ Het verstand groeit met de jaren, maar niet dat lagere deel van de ziel, dat de Grieken ⁷¹L'het vermogen om te begeren'¹ noemen. U hebt gelezen wat Horatius, Ovidius, Catullus en anderen beweren wat ze zijn geweest, die toch hebben moeten zingen:

---

58. *Epistolarum liber*: <leges>.

59. *Epistolarum liber*: <et post>.

60. *Epistolarum liber*: <non>.

61. *Epistolarum liber*: <sed>.

62. *Epistolarum liber*: <aut>.

63. *Epistolarum liber*: < ἀνόρεκτος. [sine appetitu.]>.

64. *Epistolarum liber*: <vir clarissime ... Amstelodami,> ontbreekt.

65. *Epistolarum liber*: <25 Martii 1636.>.

66. *Epistolarum liber*: Het postscriptum ontbreekt..

67. Caspar Barlaeus, 'Aen Joffrou Tesselschaa, doen d'Heer Barlaeus haer sondt syne Oratie van de Ziel' (Worp 1918, p. 142), rr. 15-16: 'Wanneer Duarta *aan u sij* | Vergeten sal *haer melodij*, | ...'

68. Caspar Barlaeus, 'Aen d'achtbaare Joffrou T. Roemers' (Worp 1918, p. 141).

69. Ovidius, *Metamorphoses*, I, 254-259: 'Maar hij vreesde dat *de heilige ether door zoveel vuren* | *Vlam zou vatten*, en de lange aardas zou branden. | Hij herinnert zich dat in het Lot een tijd besloten ligt | Waarop de zee, de aarde *en het meegesleept hemels paleis* | *Brandt, en de tobende aardklomp in nood verkeert.*'

70. Aristophanes, *Plutus*, 1002=1075: 'Eertijds waren de Milesiërs eens sterk.'

71. Aristoteles, *Ethica Nicomachea*, I, 23, 18 (= 1102b 30).

⁷²Nu zullen de wapens en de lier na de oorlog
Aan deze wand worden opgehangen.

Die ⁷³Tesselschade, beschreven door de hand van een dichter-minnaar (zoals u het zelf zegt) beschermt met grote waardigheid haar huidige levensstaat, en zet zich daarvoor met woorden in. Ik, om niet te schijnen een geleerde geveinsdheid te hebben aangenomen, prijs deze instelling. Maar ik heb vastgesteld dat de standvastigheid, zoals meestal bij voornemens van deze aard, ontbreekt, aangezien de vrouw geen steen van het Capitool is, noch de kubus van de wiskundigen, noch uit de rijen van het Schikgodinnen, die voor onwrikbaar worden gehouden. Wij wisselen verzen uit, maar over liefdeszaken slechts een diepe stilte. Wij veinzen misschien beiden een gemeenschappelijke ziekte, die niemand naar buiten durft te laten blijken. De liefde geeft immers de ene raad, het verstand een andere. Er zijn verschillende zaken in deze dame die ik bewonder en waar ik naar op zie. Iets is er, wat mishaagt, waarvan het teken is +.⁷⁴

⁷⁵En als het niet voor mij vast en onwrikbaar was,
Mij niet met iemand door de huwelijksband te willen verenigen,
Dan had ik misschien aan deze ene [zwakheid] kunnen [toegeven].

Maar men moet verstandig zijn, Huygens, en niet blindelings zich begeven in een tweede huwelijk. De afkeer van een stiefmoeder schrikt af, zoals ook de bittere aanvallen van Hieronymus op het tweede huwelijk. En de heidenen schijnen het eerder te hebben toegestaan dan te hebben goedgekeurd. Daarom ⁷⁶‘noemt Dido het schuld.’ Dikwijls vind ik mij erover op dat ik niet die kracht van terughoudendheid kan opbrengen die de verkondigers van het kloosterlijke leven zich opleggen. Of meent u dat zij een andere lever hebben dan wij? Of meent u dat door de volharding van gebeden de dartelheid van het vlees kan worden uitgebannen? Of verhardt de zeldzame aanblik van vrouwen de allerheiligste vaders? Of drogen zij uit door nachtelijke waken en nachtelijke studie? Of passen zij een tovermiddel toe en geselen zij de weldadige aanvallen van de natuur met kruiden en tegengiften? Ik zou koel willen zijn en worden vastgebonden om niet opnieuw te beminnen of, zoals u wilt, mijn naam bijgeschreven te hebben in de ⁷⁷*Heldinnenbrieven*. Ik zou rustiger leven en Huygens geen aanleiding geven om deze onschuldige en nauwelijks tot leven gekomen liefdes te beschimpen en te beledigen. Als ik ooit of ergens een twijfelaar ben geweest, dan ben ik het hier en nu. U vraagt of ik bemin? ⁷⁸‘Ik begrijp het niet.’ Of ik Tesselschade bemin? ⁷⁹‘Ik stel dat niet vast.’ Of ik in ernst bemin? ⁸⁰‘Het een niet meer dan het ander.’ Of ik haar als dichteres bemin, of als minnares? ⁸¹‘Ik zwijg.’ Ik ga over van Tesselschade op de paus.

Het zou gemakkelijk voor mij zijn de vernietigende hand van de ⁷⁸paus met een punt dicht te ⁷⁹beschimpen. Maar ik durf nauwelijks een paus te beledigen, die goed over mij denkt en naar men zegt mijn invallen waardeert. En niet wil ik Sint Marcus mishagen, laat staan de nog jonge ⁸⁰nagedachtenis van

---

72. Horatius, *Oda*, III, 26, 1-4: ‘Ik leefde vroeger toegewijd aan de dames, | En heb niet zonder roem gestreden. | Nu worden de wapens en deze lier na de oorlog | Aan deze wand opgehangen.’

73. Huygens aan Barlaeus, 23 maart 1636 (Worp 1, nr. 1364, p. 156): ‘Tesselschade is beschreven door de hand van een dichter-minnaar.’

74. Barlaeus doelt hier op Tesselschade’s neiging naar het katholieke geloof.

75. Vergilius, *Aeneis*, IV, 15-19 (woorden van Dido): ‘Als het niet voor mij vast en onwrikbaar was, | Mij met niemand door de huwelijksband te willen verenigen, | Nadat de eerste liefde mij door de dood had teleurgesteld; | Als ik niet de afkeer van de zeereis en het huwelijk had, | Dan had ik misschien aan deze ene zwakheid kunnen toegeven.’

76. Vergilius, *Aeneis*, IV, 172: ‘Zij noemt het huwelijk; met deze naam heeft zij de schuld bedekt.’

77. Toespeling op de *Heroides* van Ovidius.

78. Urbanus VIII.

79. Huygens had zulks gedaan in zijn ‘In monumentum Republicæ Venetæ ... ab Urbano VIII deletum’ en het eropvolgende ‘In idem,’ beide gedateerd 18 maart 1636 en kennelijk aan Barlaeus gestuurd met zijn brief van 23 maart 1636, waarop de huidige het antwoord is.

80. Barlaeus had een gedicht op de nagedachtenis van Molino geschreven: ‘Manes Illustrissimi viri Dominici Molini, Serenissimæ Venetorum Reipublicæ Senatoris’ (*Poëmata*, II, pp. 319-325).

[Domenico] Molino. Uw gedichten zijn echter zodanig dat hij ⁸¹‘die met ze zou willen wedijveren zijn naam zal geven aan de heldere zee.’ U heeft mij voor mijn neus de angels weggenomen, zonder welke een epigram verwelkt. Dat is ‘onbegrijpelijk goed’ : ^{82,83}Zij die kracht heeft gegeven aan haar keurtroepen, neemt die [kracht] zelf weer weg.’ En bovendien nog dat, wat ontstaan is, niet gezocht:

⁸⁴... Wat Rome heeft opgebouwd

Met haar vroomheid, heeft zij door haar losbandigheid weer afgebroken.

Ik ga over op het derde onderwerp dat u heel verstandig op de laatste plaats hebt gezet, na Tesselschade en de paus. Als de begaafde Tesselschade mij twee jaar filosoferend had aangehoord, zou ik het durven haar met Sébastien Basso in contact te brengen, die het verdient met meer spiesen te worden doorboord dan die Heilige Sebastiaan. Hij praat slechts, verder niets. Met veel moeite brengt hij slechts veel onzin voort. Aristoteles begrijpt hij niet, die hij eerder beledigt dan tegenspreekt. Twaalf jaar geleden heb ik hem gelezen, en ik heb hem in mijn bibliotheek. Hij zoekt een beetje roem uit de beroemdheid van de tegenstander. Als Aristoteles zou leven, zou hij hem naar Hippocrates sturen voor genezing. U vraagt of ik, zonder op de controversen te achten, de ‘op kritiek beluste’ ⁸⁵stellingen van hem excerpeer. Maar hij heeft er geen; of, als hij ze heeft, zijn ze niet valide, of spreken ze de school van Aristoteles niet tegen. Hij is van het soort van gladiatoren, die zich een tegenstander in de geest halen die u nergens zou vinden. [Deze] Ajax is een slavendrijver die, wanneer hij de zwijnen tuchtigt, meent de Grieken te verslaan. Hij lost alles op in koude vuurtjes, die in de eerste plaats voor hemzelf leugen zijn. Ik ben reeds begonnen zijn fysische controversen in het publiek uit te leggen. Maar die Sebastiaan zal ik, vanwege de eer, niet noemen. Sta toe dat ik Tesselschade eerder prijs dan dat ik die ontmande Fransman weerleg. Het ware beter het met hem eens te zijn dan oneens. Wanneer u veel van deze schrijver zult hebben gelezen, zult u veel negeren. Na een moeizame lezing zult u het gezelschap verlaten, niet verzadigd, niet hongerig, maar verder ‘zonder trek.’

Gegroet, waarde heer, en groet uw ⁸⁶echtgenote en kinderen. Amsterdam, 26 maart 1636.

Wat u in het derde Latijnse ⁸⁷epigram aan [Francisca] Duarte en Tesselschade mist, zie ik niet. Ik heb het nog eens doorgelezen; geen enkele regel is er geschonden. In het Nederlandse ⁸⁸gedicht heb ik wel ergens gezondigd. Lees, voor ‘melodij’ in ‘... aen u sij | Haer melodij’: ‘Poësi.’ Ik ben het niet gewend verzen in onze taal te schrijven; daarom vergis ik mij gemakkelijk en let ik minder op de laatste lettergrepen.

---

81. Horatius, *Odæ*, IV, 2, 1-4: ‘Al wie met Pindarus wil wedijveren, | Jullus, steunt met Daedalus’ hulp | Op met was bevestigde vleugels, en zal | Zijn naam geven aan de heldere zee.’ (Dat wil zeggen, zal in zijn overmoed net als Icarus in zee storten en aan die zee zijn naam geven.)

82. Huygens, ‘In monumentum Republicæ Venetæ ... ab Urbano VIII deletum,’ 18 maart 1636 (*Gedichten* 3, p. 1), r. 4: ‘Zij [Rome], die kracht heeft gegeven aan haar keurtroepen, neemt die [kracht] zelf weer weg.’

83. Rome.

84. Huygens, ‘In idem’ (=‘In monumentum Republicæ Venetæ ... ab Urbano IIX deletum’), 18 maart 1636 (*Gedichten* 3, p. 1), rr. 12-13: ‘... Wat Rome heeft opgebouwd | Met haar vroomheid heeft zij door haar losbandigheid weer afgebroken.’

85. Sébastien Basso, *Philosophiæ naturalis adversus Aristotelem libri XII* (Parijs 1621).

86. Susanna van Baerle.

87. Barlaeus, ‘Ad Tesselam et Duartam cantu nobiles’ (*Poëmata*, II, 432).

88. Caspar Barlaeus, ‘Aen Joffrou Tesselschaa, doen d’Heer Barlaeus haer sondt syne Oratio van de Ziel’ (Worp 1918, p. 142), rr. 15-16: ‘Wanneer Duarte aen u sij, | Vergeten sal haer melodij, | ...’

GÉDÉON DE VAUFIN (PARIJS)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
15 APRIL 1636
1376

Vervolg op Vaufins verloren gegane brief van 25 februari 1636.

Samenvatting: Vaufin schrijft over zijn bemoeienissen met Frederik van Nassau en anderen. In het postscriptum schrijft hij dat hij er nog niet in geslaagd is de psalmen van Gabriël Bataille te bemachtigen.

Over een antwoord van Huygens is niets bekend.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIIaa, nr. 34: brief (dubbelvel, 22x31cm, a | d; autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 2, nr. 1376, pp. 161-162: samenvatting.

Namen: Gabriël Bataille; Gabriël Bataille jr.; Benjamin; Pierre Chalas; Frederik Hendrik; Frederik van Nassau Zuylestein; René de Nicastre.

Plaats: Château-Regnard.

Glossarium: pseume (psalm).

Transcriptie

À Monsieur

Monsieur Huguens, Chevalier, Conseiller et Seicrétaire de Monseigneur le Princes d'Oranges,

à La Haye.

Monsieur,

Depuis responces faictes à la vostres du 13^m Janvier dernier, suivant l'ordres par ycelles, je suis venu quérir Monsieur le Comendeur pour le mener à Chastau-Regnard, où je luy ay fait passer le temps le mieux qu'il nous a esté possible pour le temps qui nous fust limité par Monsieur de Bansamin, qui fut trois jours pour aller et trois pour revenir et onze pour demeurer audit Chastau-Regnard, faisant en tout 17 jours, dens lesquels jours je le l'ay ramené, n'ayant poinct voulu menquer à la pré[s]cription du temps limité. Se ne fut sens regret de quitter sy tost ce païs sy plaisent, fort le trouvant bien-agréable. Je vous assure que le dit Sieur Comendeur est fort-genty et adroit à tout ce qu'il faict, et pour son age a la façon bonne, et est de bon naturelle. Il ne menque q'une personne pour le conduire, que Son Excellence luy envoient quelque vieux gentilhomme pour gouverneur. Monsieur de Bansamin en escrit à Son Excellence.

En ce voyages j'ay recognu qu'il est très-mécontant du Sieur Chalas et m'en a dit des raisons, que, sy les saviés, vous n'en n'auriés pas moins de mescontentement que luy. Se sont des déportemens qui sont plustost pour pardre une jeunesse que de l'édifier. Je ne vous en dis davantages. Celuy que Son Excellence envaira, vous en randra de bons tesmoynage.

Je suis atendant de vous la responces accellesque je vous ay escrit du 25e Febverier dernié, pour ce qui touche les affaires de Chastau-Regnard, que je vous prie que par vostre moyeng je puisse estre satisfait à tous les pointcs de mes lettres qui ne sont et ne tande qu'au services de Son Excellence. Se faisant, vous m'obligerés à vous estre,

Monsieur,

vostre très-humble et très-affaicttonné serviteur
Vaufin.

De Paris, ce 15^m Avril 1636.

Monsieur de Niscastre m'a escrit pour vous faire recouvré des pseumes de feu ¹Gabrielle Bataille, qui est difficile à cose qu'il ne les a pas fait imprimer. Après m'estre bien enquis des uns et des autre, j'ay trouvé un mien amy lequelle a grande cognoisse familière avec le fils du defeunt Gabriel Bataille, qui les y demendera que sy les a, ou autres, il me promet de me les faire avoir à la première ocasion. Je ne menqueray de vous en mender des nouvelles, voire de les envoyer s'il se trouve.

Vertaling

Aan de heer Huygens, ridder, raad en secretaris van mijnheer de prins van Oranje,

te Den Haag.

Mijnheer,

Na mijn ²antwoord op uw ³brief van 13 januari jongstleden, heb ik, volgens opdracht daarin vervat, mijnheer de ⁴commandeur opgezocht om hem naar ⁵Château-Regnard te brengen, waar ik hem de tijd zo aangenaam mogelijk heb laten doorbrengen, gegeven de korte tijd die ons was gegund door de heer Benjamin, namelijk drie dagen voor de heenreis, drie dagen voor de terugreis en elf dagen voor het verblijf op het genoemde Château-Regnard, in totaal zeventien dagen, gedurende welke ik hem heb meegenomen, zonder te willen tornen aan de geringe tijd die ons was gegund. Het was niet zonder spijt dat hij dit zo aangename land, dat hem buitengewoon goed beviel, zo snel moest verlaten. Ik verzeker u dat genoemde mijnheer de commandeur vriendelijk en verstandig is in alles wat hij doet en voor zijn leeftijd een goede manier van handelen en een goed karakter heeft. Het ontbreekt hem slechts aan een leidsman. Laat Zijne ⁶Excellentie hem een wat oudere edelman als gouverneur sturen. De heer Benjamin schrijft daarover aan Zijne Excellentie.

Tijdens de reis heb ik bemerkt dat ⁷hij zeer ontevreden is over de heer [Pierre] Chalas, en hij gaf mij zijn redenen daarvoor, die, als u ze zou kennen, u niet minder ontevreden zouden maken dan hem. Dat zijn dwalingen die een jongmens eerder van de wal in de sloot brengen dan dat ze hem wijzer maken; verder zeg ik u er niets over. Degene die Zijne Excellentie zal sturen, zal u er voldoende getuigenis van geven.

Ik wacht overigens [nog] op uw antwoord op ⁸wat ik u 25 februari jl. heb geschreven, over de zaken van Château-Regnard, waarvan ik hoop dat u bij machte zult zijn te zorgen dat tegemoet wordt gekomen aan alle wensen uit mijn brieven, die slechts betrekking hebben op mijn dienstbaarheid aan Zijne Excellentie. Dat doende zult u mij verplichten jegens u te zijn,

mijnheer,

uw nederige en toegewijde dienaar
[Gédéon de] Vaufin.

Parijs, 15 april 1636

-
1. <Grabrielle>.
  2. Vaufin aan Huygens, 25 februari 1636 (verloren).
  3. Huygens aan Vaufin, 13 januari 1636 (verloren).
  4. Frederik van Nassau Zuylestein.
  5. Vaufin was beheerder van Château-Regnard bij Montargis in het hertogdom Orléans, een bezitting van de Oranjes.
  6. Prins Frederik Hendrik.
  7. Benjamin.
  8. Vaufin aan Huygens, 25 februari 1636 (verloren).

De heer [René] de Nicaistre heeft mij geschreven om voor u de ⁹psalmen van wijlen Gabriël Bataille op te sporen, wat moeilijk is omdat hij ze niet heeft laten drukken. Na hier en daar mijn licht te hebben opgestoken, heb ik een vriend gevonden die goed bekend is met de ¹⁰zoon van wijlen Gabriël Bataille, en die hem zal vragen of hij ze heeft of iemand anders. Hij heeft mij beloofd ze mij direct te doen toekomen. Ik zal niet verzuimen u op de hoogte te houden, dan wel ze u op te sturen als dat kan.

---

9. Er is een tiental gedrukte psalmen van Bataille bekend, voor zang en luit, met de Franse berijming van Philippe Desportes. Ze zijn opgenomen in Batailles *Premier (Second, Troisième, Quatrième, Sixième) livre d'airs de cour ...* Maar dat Huygens naar deze op zoek was lijkt zeer onwaarschijnlijk omdat het nagenoeg zeker is dat hij deze bundels al bezat. Mogelijk vroeg hij zich af of de tien gepubliceerde psalmen onderdeel waren van een volledige bewerking van alle 150 psalmen.

10. Gabriël Bataille jr.

CASPAR BARLÆUS [AMSTERDAM]
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
30 APRIL 1636
1382

Antwoord op een verloren gegane brief van Huygens.

Samenvatting: Barlaeus blijft bij zijn mening dat Anna Maria van Schurman vele mannelijke trekken vertoont. Beter ware het dat zij een man was, dan kon zij haar ongewone verstandelijke gaven beter benutten en niet ten prooi vallen aan de liefde van of voor een man. Zelf heeft hij ‘die moegestreden lier’ al aan de wand gehangen.

Huygens’ antwoord is verloren gegaan.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, ab | d, 20x31cm; autograaf).

Vroegere uitgaven: Worp 1888, p. 254-255: volledig.

— Worp 2, nr. 1382, p. 164: volledig.

Namen: Aphrodite; Hermes; Iphis; Jupiter; Mars; Ovidius; Pindarus; Remus; Rhea; Romulus; Anna Maria van Schurman; Gisbertus Voetius.

Plaats: Rome.

Titels: ‘Ad Barlaeum’ (Huygens 1635; gedicht); ‘Dialogus cum Barlaeo’ (Huygens 1636; gedicht).

Glossarium: barbiton (lier).

Transcriptie

Aen Mijnheer

Mijnheer Constantinus Huygens, Heer van Zulechem ende Secretaris vand Sijn princelycke Excellentie,

woonend in de Houtstraete,
Haghe.

Port.

Nobilissimo, clarissimoque viro Domino Constantino Hugeno, Equiti, Zulechemi Domino, C. Barlaeus salutem plurimam dicit.

Ad lepidum tuum et argutissimum epigramma vix quicquam audeo reponere. Vereor quippe, ne iterum à te audiam illud ¹Moeche prior, aut aliquid huic affine. Annam simul et Annam esse et Annæum, hunc et hanc, monstro verius et hermaphrodito simile fuerit, quam bene habitæ virgini. Si nihil velis tolli, sed aliquid assui, nonne virginem androgynum feceris? Talem si videat deus amorum, pudebit et pigebit spectaculi. Nubat talis Aphrodite sibi, ducat seipsam talis Hermes. Mihi certè pro remedio amoris et refrigerio fuerit, quæ est, quod erat, et fiat, quod non erat ante. Per me licet, seipsam ut gignat et sapiat; licet juxta philosophorum placitum, quicquid fit, ab alio fiat. Votum meum et mens fuit, ut aliquid tolleret Jupiter, aliud assueret, fieretque Anna, quod olim facta fuit apud Nasonem puella Iphis, hoc modo

²... non candor in ore

Permanet, et vires augentur, et acrior ipse est

---

1. Huygens, ‘Ad Barlaeum,’ 15 januari 1635 (Gedichten 2, p. 308): ‘*Moechi prior*, nisi quadruplici tot basia versu.’

2. Ovidius, *Metamorphoses*, IX, 786-791: ‘... sequitur comes Iphis euntem, | Quam solita est, majore gradu, *nec candor in ore* | *Permanet, et vires augentur, et acrior ipse est* | *Vultus et incomptis brevior mensurâ capillis.* | *Plusque vigoris adest, habuit quam femina. Nam quæ | Femina nuper eras, puer es. ...*’

Vultus et incomptis brevior mensurâ capillis.
Plusque vigoris adest, habuit quam femina. Nam quæ
Femina nuper erat, vir creditur

Cur autem illam velim virum fieri, multæ causæ sunt. Prima est, quia versus scribit, qui viros non dedecet. Secunda, quia tunc non erit periculum, ne illius amore flagret vir bonus. Nec enim taurum tauri,

³... nec equos amor urit equorum;
Urit oves aries, sequitur sua femina cervum.
Sic et aves coeunt, interque animalia cuncta
Nullus mas maris cupidine corripitur.

Tertia, | b | ⁴ut liberior et facilius ad illam pateat aditus; jam quia ab osculis sibi metuit, salutari se sinit et conspici, more Imperatricum Ottomanicarum. Quartò, si vir esset, posset lectiones professorum audire securius, et inter ejusdem sexus studiosos sedere. Nunc pudibunda docentem audit professorem per hiantem fenestellam aut fenestulam, ut à petulanti juventute conspici nequeat. Quintò, si vir esset, posset ipsa publicè profiteri vel poeticam, qua valet, vel Hebræorum scripta, quæ legit sine punctis, doctore Pedio. Sextò, si vir esset, posset admoveri clavo reipublicæ, et exemplo suo docere, rempublicam jam interdum melius regi à quondam feminâ, quam à semper viris.

Verum pereant, mi Hugenî, hi joci inter nos. Nec enim ex honore fuerit gravissimæ et honestissimæ virginis plures scire, quam illius venerando nomine utamur familiariter. De diis nonnisi reverenter loquendum. Nec minus de Vestalibus. Si Mars essem, posset illi accidere, quod accidit Rheæ, hac spe, ut Remum ederet et Romulum, conditores magnæ urbis et gentis. Nunc, quia

⁵Vixi maritæ nuper idoneus,
Et militavi non sine septem liberorum gloriâ,
Hæc arma defunctumque bello
Barbiton hic paries habebit.

Sed incidit illud Pindaricum:

⁶στρεπταὶ γὰρ τε φρένες ἀνδρῶν.

Vale clarissime, doctissime, humanissimeque amicorum quot sunt, quotque fuere, quot eruntque. Pridie Calendas Mayas MDCXXXVI.

Vertaling

Aan de heer Constantijn Huygens, heer van Zuilichem, en secretaris van Zijne Prinselijke Excellentie,

wonend in de Houtstraat,
Den Haag.

---

3. Ovidius, *Metamorphoses*, IX, 731-734: 'Nec vaccam vaccæ, neque equas amor urit equarum; | Urit oves aries, sequitur sua femina cervum. | Sic et aves coeunt, interque animalia cuncta | Femina femineo correpta cupidine nulla est.'

4. <Tertia> herhaald.

5. Horatius, *Ode*, III, 26, 1-4: 'Vixi puellis nuper idoneus, | Et militavi non sine gloria. | Nunc arma defunctumque bello | Barbiton hic paries habebit.'

6. Pindarus, *Olympica*, VIII, 61: 'κουφότεροι γὰρ ἀπειράτων φρένες.'

Port.

Caspar Barlaeus groet de edele heer Constantijn Huygens, ridder, heer van Zuilichem.

Edele heer,

Op uw aardige en spitse ⁷epigram durf ik nauwelijks iets te antwoorden. Ik vrees immers opnieuw dat ⁸‘eerste echtbreker’ of iets dergelijks van u te horen. Het ⁹was werkelijk zo dat Anna [Maria van Schurman] tegelijk een Anna en een Annæus was, hem en haar, eerder een monster en een hermafrodit gelijk dan een goedgevormde vrouw. Als u niets weggenomen wilt hebben, maar wel iets toegevoegd, waarom heeft u de maagd niet manvrouwelijk gemaakt? Als de god van de liefde zoiets ziet, zal hij zich schamen en verdrietig zijn over het schouwspel. Moge zo’n Aphrodite zichzelf huwen, moge zo’n Hermes zichzelf naar het altaar voeren. Mij was zij zeker een genezing van de liefde en een afkoeling, zij die is wat ze was en wordt wat zij tevoren niet was. Van mij mag zij zichzelf verwekken en smaken, zij het dat volgens de leer van de filosofen al wat wordt uit iets anders komt. Mijn wens en gedachte was het dat Jupiter iets zou wegnemen en iets anders zou toevoegen, en dat Anna werd, wat eertijds bij Ovidius de nimf Iphis is geworden, op deze manier:

¹⁰... en niet blijft de schoonheid

In haar aanblik, en haar krachten nemen toe, en scherper is

Ook haar gelaat, en met ongekamde haren, kort van maat.

Meer sterkte is er dan zij als vrouw had. Want zij die

Vroeger vrouw was, wordt nu voor man gehouden.

Er zijn vele redenen waarom ik toch zou willen dat zij een man zou worden. De eerste is omdat zij verzen schrijft die mannen niet misstaan. De tweede is dat dan niet het gevaar zal bestaan dat een goede man brandt door liefde voor haar.

¹¹Niet immers brandt de liefde van de stier de stier, die van de hengst de hengst.

Het schaap doet de rammen ontvlammen, de hinde volgt haar hert.

Zo leven de vogels samen, en al het gedierte.

Geen man wordt door begeerte naar een man meegesleurd.

De derde is dat de toegang tot haar vrijer en gemakkelijker zou gaan. Omdat zij nu angstig is voor kussen, staat zij toe om te worden bezocht en te worden gezien op de manier van Ottomaanse keizerinnen. Ten vierde, als zij een man was, kon ze veiliger de voorlezingen van de hoogleraren horen en zitten tussen de

---

7. Huygens, ‘Dialogus cum Barlaeo, in verba carminis quod Schurmannæ inscripserat,’ 25 april 1636 (Gedichten 3, pp. 1-2).

8. Huygens, ‘Ad Barlaeum,’ 15 januari 1635 (Gedichten 2, p. 308): ‘*Eerste echtbreker*, als u niet evenveel kusjes met het vierde vers | tentoonspreidt, kan ik nauwelijks uw twijfelachtige trouw volhouden.’

9. Huygens’ gedicht is een reactie op Barlaeus’ gedicht ‘In masculos versus Annæ Mariæ Schuurman, quibus Trajectinæ urbi novum Academiae decus gratulatur’ (*Poëmata*, II, pp. 173-174), wat weer een reactie is op Anna Maria van Schurmans gedicht ‘Inclytæ et antiquæ urbi Trajectinæ novâ Academia nuperrimè donatæ gratulatur Anna Maria à Schurman’ (*Opuscula*, p. 300).

10. Ovidius, *Metamorphoses*, IX, 786-791: ‘... Iphis volgt als een metgezel de gaande, | met een krachtiger stap dan gewoonlijk; *en niet blijft de schoonheid* | *In haar aanblik, en haar krachten nemen toe, en scherper is* | *Ook haar gelaat, en met ongekamde haren, kort van maat.* | *Meer sterkte is er dan zij als vrouw had. Want zij die* | *Vroeger vrouw was*, is nu een jongeman.’

11. Ovidius, *Metamorphoses*, IX, 731-734: ‘*Niet immers brandt de liefde van de koe de koe, die van de merrie de merrie;* | *De ram doet de schapen ontvlammen, de hinde volgt haar hert.* | *Zo leven de vogels samen, en al het gedierte.* | *Geen vrouw wordt door begeerte naar een vrouw meegesleurd.*’ Waar mogelijk wijzigt Barlaeus dus de vrouwelijke diernamen in de mannelijke equivalenten.

studenten van haar eigen geslacht. Nu hoort zij schaamtevol de docerende hoogleraar door een openstaand venstertje of raampje, zodat zij niet kan worden gezien door de dartele jongelingschap. Ten vijfde, als zij een man was, kon ze openlijk haar dichtkundige werk, waarin ze uitblinkt, en de geschriften van de Hebreëen publiceren, die zij leest zonder de klinkertekens, onder leiding van doctor [Gisbertus] Voetius. Ten zesde, als zij een man was, zou ze het roer van de staat kunnen hanteren, en door haar voorbeeld duidelijk maken dat de republiek soms beter door iemand die eens vrouw was kan worden bestuurd dan door hen die altijd mannen waren.

Maar, beste Huygens, laten deze grappen onder ons blijven. Wij mogen immers vanwege de eer van deze ernstige en eerlijke dame niet meer [grappen] maken dan dat wij haar te vereren naam in gewone zin bezigen. Over godheden mag slechts in eerbied worden gesproken. En niet minder zo over Vestaalse maagden. Als ik Mars was, zou haar kunnen overkomen wat Rhea overkwam, in de verwachting dat zij Remus en Romulus zou voortbrengen, die stichters van de grote stad en het grote volk.

¹²Nu, omdat ik tot onlangs heb geleefd in trouw aan mijn echtgenote,
En heb gestreden niet zonder de roem van zeven kinderen,
Zullen deze wapenen en de uitgestreden
Lier aan de wand worden gehangen.

Maar daar valt mij dit vers van Pindarus in:

¹³↳Veranderlijk is immers de geest van mannen.↳

Gegroet, doorluchtigste, geleerdste en vriendelijkste van alle vrienden die er zijn, waren en zullen zijn. 30 april 1636.

---

12. Horatius, *Odae*, III, 26, 1-4: 'Ik tot onlangs heb geleefd in trouw aan de vrouwen, | En heb niet zonder roem gestreden; | Nu zullen deze wapenen en de uitgestreden | Lier aan de wand worden gehangen.'

13. Pindarus, *Olympica*, VIII, 61: 'Lichtvoetig zijn immers de gedachten der onervarenen.'

VALENTIN CONRART (PARIJS)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
28 JUNI 1636
1397

Conrarts eerste brief aan Huygens.

Samenvatting: Conrart stuurt Huygens, naar aanleiding van een verzoek van Veine, een (Frans) Nieuw Testament en Psalmen.

Bijlage: Nieuw Testament met Psalmen.

Huygens antwoordde op 9 september 1636 (Worp 2, nr. 1435, pp. 189-190).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, a | d, 16x22cm, met inlegvel, e | -, 5x15cm; autograaf).

Vroegere uitgaven: Worp 2, nr. 1397, p. 171: volledig.

— Brenninkmeijer 1973, p. 55: gedeelte (<Je n'ay point ... le Nouveau Testament>).

Namen: Frédéric-Maurice de la Tour d'Auvergne (hertog van Bouillon); Jacques de Veine.

Plaats: Europa.

Glossarium: pseume (psalm).

Transcriptie

À Monsieur

Monsieur Huggens de Zuylickem, Conseiller et Secrétaire des Commandemens de Monseigneur le Prince d'Aurange.

Monsieur,

J'ay receu avec beaucoup de joye la prière que Monsieur de Veine, Secrétaire de Monseigneur le Duc de Buillon, m'a faite, de vous envoyer le livre qui vous sera rendu avec cette lettre, mais j'eusse bien désiré de vous pouvoir rendre quelque service plus considérable, pour mériter l'honneur de vostre connoissance. Je say, Monsieur, qu'elle est recherchée et estimée des premiers hommes de l'Europe, et qu c'est estre heureux que d'avoir part en vos bonnes graces. Je say encore que vous ayez les mœurs de nostre nation, et que, n'estant pas content d'une médiocre intelligence de nostre langage, vous en avez voulu acquérir une parfaite des plus-secrets mystères de nostre éloquence. Vostre nom se lit tous les jours dans les cabinets où nos princesses tiennent leurs cercles. Les François qui écrivent le mieux aujourd'juy confessent que vous les surpassez, et si vostre modestie vous empêche d'acceoter cette louange, au moins ne pouvez-vous refuser justement celle de les égaler. Mais je parle icy inutilement de vous, Monsieur, car il n'y a point d'honnêtes gens à Paris, ni dans nostre cour, qui ignorent ce que je vous viens de dire, et il ne vous est pas aussi fort avantageux que vostre mérite soit publié par un inconnu. Je reviens donc à ce qui m'a obligé de vous écrire et vous supplie de croire que je chériray toute ma vie cette petite occasion que j'ay eue de vous faire savoir que je suis un des admirateurs de vostre vertu. Que si j'avois assez de bonheur pour obtenir par si foibles effets de mon affection quelques témoignages que vous l'aurez agréée, et que vous voulez bien m'honorer de vostre bienveillance, je croirois avoir acquis à fort bon marché une chose qui n'a point de prix, et ma propre expérience m'apprendroit qu'un petit fondement peut bien soutenir un grand édifice, et que la seule intention a quelquesfois des recompenses qui n'appartiennent qu'à des services effectifs. Je souhaite néanmoins de vous en pouvoir rendre de cette nature, afin que vous ayiez plus de sujet de croire que je suis véritablement,

Monsieur,

vostre très-humble et très-obeissant serviteur
Conrart.

Paris, le 28 Juin 1636.

| e | Je n'ay point fait relier de Pseaumes avec vostre Nouveau Testament, bien que Monsieur de Veine me l'eut ordonné, parce que le volume eût esté excessivement gros. Si vous en désirez de séparer qui soyent reliez de la même sorte, prenez la peine de me le mander, et j'y feray travailler aussitôt avec tout le soin qui me sera possible, par le même libraire qui a relié le Nouveau Testament.

Vertaling

Aan de heer Huygens van Zuilichem, raad en secretaris van de domeinen van Zijne Hoogheid de prins van Oranje.

Mijnheer,

Met vreugde heb ik het verzoek doorgekregen van de heer [Jacques] de Veine, secretaris van de mijnheer de ¹hertog van Bouillon, om u het boek toe te sturen dat u bij deze brief ontvangt, maar ik had wel gewild u een grotere dienst te kunnen bewijzen, om de eer te verdienen met u te hebben kennisgemaakt. Die eer, weet ik, mijnheer, wordt door de meest vooraanstaanden in Europa hoog geschat en als een groot geluk beschouwd. Ik weet ook dat de zeden en gewoonten van dit land u ter harte gaan, en dat u niet tevreden bent geweest met een middelmatige kennis van onze taal, maar dat u moeite hebt gedaan om die tot in de kleinste details te doorgronden. Men leest uw naam steeds weer tijdens de salons die onze prinsessen hier geven. De Fransen die vandaag de dag het beste schrijven, bekennen dat u hen voorbijstreeft, en als u te bescheiden bent deze loftuiting in ontvangst te nemen, sta dan toe te erkennen dat u hun gelijke bent. Maar wat ik hier zeg is overbodig, mijnheer, want er is geen eerzaam mens in Parijs of aan het hof die niet op de hoogte is van wat ik zojuist heb gezegd, en het strekt u tot weinig voordeel wanneer uw verdiensten openbaar worden gemaakt door een onbekende.

Ik keer dus terug naar wat mij u heeft doen schrijven en vraag u te geloven dat ik mijn gehele leven deze kleine gelegenheid zal koesteren die ik heb gehad om u te laten weten dat ik een van uw bewonderaars ben. Als ik ook nog het geluk zou hebben om van u een antwoord te ontvangen dat mijn o zo kleine diensten u aangenaam zijn geweest en dat u mij wilt vereren met uw goedgunstigheid, dan zou ik geloven voor een zeer lage prijs een onbetaalbaar iets te hebben verworven, en mijn ervaring zou mij leren dat een klein fundament heel wel een groot gebouw zou kunnen ondersteunen, en dat soms het pure willen beloningen met zich mee brengt die eigenlijk meer zouden passen bij echte dienstverlening. Ik wens u niettemin een dergelijke dienst aan te bieden om u nog meer reden te geven te geloven dat ik waarlijk ben,

mijnheer,

uw nederige en gehoorzame dienaar
[Vincent] Conrart.

Parijs, 28 juni 1636.

Ik heb niet de Psalmen met het Nieuwe Testament laten binden, zoals de heer de Veine mij had opgedragen, omdat anders het boekdeel te dik zou worden. Als u er nog meer van wilt laten afhalen om apart op dezelfde

---

1. Frédéric-Maurice de la Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.

manier te laten binden, laat mij dat dan weten, en ik zal dat met alle zorg laten uitvoeren, door de binder die ook het Nieuwe Testament heeft gebonden.

VINCENT (PARIJS)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
6 JULI 1636
1402

Samenvatting: Vincent stuurt Huygens snaren uit Rome toe. Tot zijn spijt kan hij zelf niet naar de Republiek terugkeren.

Waarschijnlijk meegestuurd met D'Aigueberres brief aan Huygens van 3 juli 1636 (Worp 2, nr. 1401, pp. 172-173). Met dezelfde zending ontving Huygens brieven van Jean-Louis Guez de Balzac en Magdalena van der Myle (echtgenote van Charles Rechignevoisin, heer van Les Loges) (beide verloren). De onderhavige brief is door Huygens beantwoord op 9 september 1636 (*1437*).

Datering: De schrijfwijze van de datum is niet duidelijk wat betreft de dag. De gegeven lezing (reeds bij Land 1891) lijkt de meest aannemelijke. Aan de andere kant is het aannemelijk dat de brief is meegestuurd met D'Aigueberres brief aan Huygens van 3 juli 1636 en dat doet eigenlijk een vroegere datum dan 6 juli verwachten.

Primaire bron: Londen, Brit. Libr., Ms. Add. 22953, nr. 129, fol. 296: brief (enkelvel, 20x29cm, a | -; autograaf).

Vroegere uitgaven: Land 1891, p. 229: enkele regels (<Celle-cy ... amoindryes.>).

— Worp 2, nr. 1402, p. 173: samenvatting.

Plaatsen: Frankrijk; Holland (Verenigde Nederlanden); Rome.

Glossarium: corde (snaar).

Transcriptie

Monsieur,

Celle-cy sera pour vous assurer de mon très-humble service, et vous dire le contentement que je reçois d'avoir trouvé ceste comodité assurée de vous envoyer des cordes de Rome. J'espère que le passage de la mer ne les aura pas amoindryes. J'usse bien souhaité de retourner en Hollande pour avoir l'honneur de vostre aymable compagnie. Mais les affaires ne le permettant pas, je me console puisque je seray restant icy et avec espoir que vous m'honorerais de quelque'uns de vos commendemens auxquels je satiferay avec toutes les passions que vous pouvais désirer de,

Monsieur,

vostre très-humble et très-obéissant serviteur
Vincent.

A Paris, ce 6me Juillet 1636.

Faite-moy l'honneur de me faire part de vos nouvelles souvent, et je vous enverray des nouveutez de France, estant à vous de tout mon cœur.

Vertaling

Mijnheer,

Deze brief is om u te verzekeren van mijn diensten, en om u mijn tevredenheid te betuigen dat ik deze veilige en gemakkelijke manier heb gevonden om u snaren uit Rome toe te zenden. Ik hoop dat ze onder de zeereis niet zullen hebben geleden. Ik zou maar wat graag naar Holland zijn teruggekeerd om de eer van uw aangenaam gezelschap te hebben. Maar aangezien de zaken het niet toelaten, troost ik mij, omdat ik

gedwongen ben hier te blijven, met de hoop dat u mij hier met uw opdrachten zult willen vereren, die ik zal volbrengen met alle inzet die u zich zou kunnen wensen van,

mijnheer,

uw nederige en gehoorzame dienaar
Vincent.

Parijs, 6 juli 1636.

Maak mij toch steeds deelachtig van uw nieuws, dan zal ik, die geheel de uwe ben, u het nieuws uit Frankrijk doorgeven.

CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
AAN PIETER CORNELISZOOM HOOFT (MUIDEN)
31 JULI 1636
1412

Antwoord op een brief van Hooft van 25 juli 1636 (Worp 2, nr. 1411, pp. 179-180).

Samenvatting: Huygens bericht Hooft omtrent de zaak van diens zwager, Karel Hellemans. Daarnaast dankt hij Hooft voor diens ontvangst te Muiden; op de drank volgden dan de liedjes. Hij heeft een gedicht van Hoofts zoon Aernout vertaald.

Bijlagen: ‘Ad Lesbiam larva tectam’ (Aernout Hooft/Huygens 1636; gedicht); ‘Ad eandem’ (Huygens 29.7.1636; gedicht); ‘Ad eandem’ (Huygens 30.7.1636; gedicht).

Van een antwoord van Hooft is niets bekend.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Pap. 2: brief (dubbelvel, 20x31cm, ab | d; autografisch).

Vroegere uitgaven: Worp 2, nr. 1412, pp. 180-181: volledig.

— Tricht 2, nr. 810, pp. 830-832, pp. 996-997 (bijlage/enclosure): volledig.

Namen: Caspar Barlaeus; Karel Hellemans; Leonora Hellemans; Aernout Hooft; Maurits Huygens; Gerardus Vossius; Joachim van Wickevoort.

Plaats: Zevenbergen.

Glossarium: dansen (dansen); lietje (liedje).

Transcriptie

Mijnheere

Mijn Heere P.C. Hooft, Baillieu van Goeyland ende Drost tot

Muiden.

Mijnheere,

Met de saecke van den Heere Hellemans staet het als in dit briefken staet. Bij gevalle kan 't hem voor een' waerschouwing dienen. Want, gelijk hier eenighsins werdt aengewesen, neutraliteit tot Sevenbergen en geeft geenem vrijdom onder contributie, sonder particuliere sauvegarde. Soo de sake self wijders komt geroert te werden, sal ick 't oogh bij der hand hebben, als oock mijn broeder, om U.E. ende den sijnen alle hulp ende onderrichtinghe te doen.

In 't gedencken van de moeilickheit, die U.E. onlanx van ons heeft willen verdragen, houde ick mij schandelijck verrast. Eene uijtvlucht schiet daer over, soo U.E. belieft te gelooven dat ick tot noch toe de woorden niet en hebbe t' mijnen gevalle weten uijt te boesemen, die de erkentnisse van soo groote beleeftheden passen konden. Ick gevoel d'er mij noch in blijven steken, en bidde, dat wij noch dese reise met het versleten *Danck hebt* mogen volstaen, gelijk de monick, die God badd uijt het oplesen van sijn A.B. te willen spellen de gebeden, die hem gevielen.

Ick soude tot onse naerdere ontlastinge versoecken, dat U.E. dien moeilicken dagh uijt den hoofde wilde stellen, en schrappen uijt sijn boeck een' schuld van onverhoopte betaling. Maer mijne raserijen, korts daerop gevolght, springen ons tegen de schenen, en doen U.E. gestadelick ter maghe opbreken 't gene sij nu overwonnen hadde. Dat zijn de vruchten van 't groot onthael. Getoefde luijden siet men binnenshuijs noch wat lijdelyck. Met dat se | b | in de locht geraken, gaen de drijvedompen in 't gedrang op. Dan volgen de lietjens en 't geraes, totdat sij 's anderen daeghs de walghe van gisteren met de pijn in 't hoofd voelen. Die walghe stae ick vast uijt, en schrijve alleen U.E. oneindtelicke beleeftheit toe, dat mijn malle lietjens sijn geduld niet en scheuren. Wat de geleerde luijden aengaet, dien soo weinigh winds den moet ontvoerde, sij

hadden door scherper piecken gedanst, hadden mij de hoofsche besigheden niet overrompelt. Nu is haer qualijck ijert bejement, dan dat in 't reisen gebaert heeft kunnen werden: *de plaustro convicia jeci*. Soo haest ick t'huys was, was ick uijt, uijt mijnselven, segg ick, en tot gansch andere bedenckingen verruckt. Drijmael ben ick 't geweest in 't schrijven van desen. U.E. houde mij het schielijck afbreken te goede. *Vix meæ sortis est*, een blad papiers met stade te vullen. Wij gebieden ons dienstelick aen Mevrouw Hooft ende haer soet gesinn, ende blijve eewelick,

Mijnheere,

U.E. ootmoedigste dienaar
C. Huijgens.

Haghe, in al te grooten haest ende verneringhe, den lesten Julij 1636.

De geestighe invall van U.E. sone heeft mij desen nacht een halfv' ure wacker gehouden; soo ben ick sijn oversetter geworden, als U.E. sien sal. Hebb' er oock sonder toemaet de hand niet af kunnen trecken.

Vertaling

Mijnheer Pieter Corneliszoon Hooft, baljuw van het Gooi, drost te

Muiden.

Mijnheer,

Met de zaak van de heer [Karel] Hellemans is het gesteld zoals in dit [bijgaande] briefje staat. Wellicht kan hij het ook als een waarschuwing gebruiken, want, zoals hier min of meer al staat aangeduid, de neutraliteit te Zevenbergen geeft geen vrijdom van belasting zonder bijzonder vrijgeleide. Wanneer de zaak verder aan de orde zal komen, zal ik er, evenals mijn ¹broer, een oogje op houden, om u en de uwen alle hulp en informatie te geven.

Wanneer ik terugdenk aan de ongemakken die u om onzentwille hebt willen verdragen, voel mij schandelijk overrompeld. Ik heb slechts één uitvlucht, namelijk wanneer u zo vriendelijk wilt zijn te geloven dat ik tot nog toe niet de mijns inziens juiste woorden ervoor heb kunnen vinden, die passend de dank voor zoveel hoffelijkheid zouden kunnen weergeven. Naar mijn gevoel ben ik daar nog steeds in blijven steken, en ik verzoek u dat wij voor deze keer nog mogen volstaan met het versleten 'Heb dank', zoals de monnik die God bij het lezen van zijn brevier bad, of Hij de gedeelten wilde aangeven die Hem het meest bevielen. Ik zou ter verdere verontschuldiging u willen vragen die lastige dag uit het hoofd te zetten, en uit uw kasboek een schuld te strepen die nimmer ingelost kan worden. Maar mijn gekkigheden, die kort daarop volgden, geven mij geen rust, en roepen bij u juist dat weer in herinnering, waarover u net dacht heen te zijn. Ziedaar de vruchten van een grote ontvangst. Onthaalde mensen ziet men in redelijke toestand binnenshuis. Zodra ze buiten zijn stijgt de wijn hen naar het hoofd. Dan volgen de liedjes en het dollen, tot zij de volgende dag hun afkeer van de vorige dag voelen, tegelijk met hun kater. Die afkeer doorsta ik nu, en ik wijt het louter aan uw oneindige welwillendheid dat uw geduld nog niet is uitgeput door mijn malle liedjes.

Wat de geleerde ²lieden, die reeds met zo weinig wind de moed verloren, aangaat, zij zouden er slechter van zijn afgekomen, wanneer ik niet door zaken aan het hof zou zijn overrompeld. Nu is hun nauwelijks iets anders ten deel gevallen, dan wat ik tijdens de reis heb kunnen maken: ^Lik heb van mijn wagen voortdurend beschimpingen geuit.^J Zodra ik thuis was, was ik eruit, dat wil zeggen, uit mijzelve, en geroepen tot heel

---

1. Maurits Huygens.

2. Caspar Barlæus, Gerardus Vossius en Joachim van Wickevoort.

andere bezigheden. Dat heeft tot drie keer toe het schrijven van deze brief onderbroken. Rekent u mij het schielijke afbreken niet aan; ¹ik heb nauwelijks gelegenheid ²rustig een vel papier vol te schrijven. Wij bieden mevrouw [Leonora] Hooft [geboren Hellemans] en haar gezin onze diensten aan, en ik blijf voor altijd,

mijnheer,

uw ootmoedige dienaar
Constantijn Huygens.

Den Haag, in grote haast en enorme drukte, de laatste juli 1636.

Het geestige idee van uw ³zoon heeft mij ⁴vorige nacht een half uur wakker gehouden. Aldus ben ik zijn ⁵vertaler geworden, zoals u zult zien. Tevens heb het niet terzijde kunnen leggen zonder een ⁶toegift van eigen hand.

---

3. Aernout Hooft.

4. Huygens schrijft weliswaar 'afgelopen nacht', maar het gedicht is gedateerd op 29 juli 1636.

5. Huygens, 'Ad Lesbiam larva tectam,' 29 juli 1636 (Gedichten 2, p. 10).

6. 'Ad eandem,' 29 juli 1636 (Gedichten 2, p. 11); idem, 20 juli 1636 (Gedichten 2, p. 11).

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
11 AUGUSTUS 1636
1417

Bans eerste brief aan Huygens, vermoedelijk naar aanleiding van een ontmoeting tussen Ban en Huygens in Haarlem op 21 of 22 juli 1636.

Samenvatting: Ban heeft van Van der Graft vernomen dat Huygens is vertrokken. Hij gaat in op een werk over muziek waarmee hij bezig is. Daarin beschrijft hij vier hoofdbestanddelen van muziek: beweging, ritme, maat en slag. Wanneer hiermee op de juiste manier wordt omgegaan, kan men bij de mens iedere gewenste gemoedstoestand oproepen. Teneinde zijn berekeningen verder te kunnen controleren vraagt hij Huygens hem een exemplaar van de Latijnse uitgave Barbarus' bewerking van Vitruvius toe te zenden; hij heeft al een exemplaar van de Italiaanse uitgave tot zijn beschikking van Jacob van Campen.

Bijlagen: *Fili mentre ti miro* (Ban); andere liederen (Ban).

Door Huygens beantwoord op 14 augustus 1636 (*1418*).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 21x33cm, ab | d; apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 1, p. LXII: onvolledig (<Prævenit me ... sub manu habeo,>, <sed ad perficiendum ... subjiciam>).

— Worp 2, nr. 1417, pp. 182-183: onvolledig (<Prævenit me ... consistere in modulo,>, <sed ad perficiendum ... subjiciam>).

Namen: Daniele Barbaro; Jacob van Campen; Joost van der Graft; Vitruvius.

Titels: *De architecturâ libri X* (Vitruvius/Barbaro 1567); *I dieci libri dell'architettura* (Vitruvius/Barbaro 1556).

Glossarium: cantillatio (gezag); comma (comma); concinere (samenklinken); consonantia (consonant subst.); consonus (consonant adj.); diapason (octaaf); diapente (kwint); diatessaron (kwart); dissonus (dissonant adj.); fusa (achtste noot); genus (toongeslacht); genus durum (enharmonisch geslacht); genus chromaticum (chromatisch geslacht); genus diatonicum (diatonisch geslacht); genus enharmonicum (enharmonisch geslacht); genus molle (chromatisch geslacht); genus naturale (diatonisch geslacht); gradatim (stapsgewijs); harmonia (harmonie); harmonia (samenklank); instrumentum (muziekinstrument); intervallatim (sprongsgewijs); intervallum (interval); mensura (maat); minima (halve noot); modulus (melodie); motus (beweging); musica (muziek); nota (noot); notula (noot); numerus (ritme); octava (octaaf); proportia hemiola (3/4-maat); proportio sesquialtera (3/2-maat); proportio tripla (3/1-maat); quarta (kwart); quinta (kwint); semibrevis (hele noot); semifusa (zestiende noot); semiminima (kwartnoot); semitonium (halve toon); semitonium majus (grote halve toon); semitonium minus (kleine halve toon); sexta (sext); sexta major (grote sext); sexta minor (kleine sext); sonus (toon); subjectum (sopraanpartij); symphonix (adj. betreffende de samenklank); tempus (maatsoort); tempus æquale (tweedelige maat); tempus inæquale (driedelige maat); tertia (terts); tonus major (grote hele toon); tonus minor (kleine hele toon); vocalis (betreffende een stem); vox (stem=partij); vox (menselijke stem); vox acuta (altpartij); vox gravis (baspartij); vox naturalis (tenorpartij); vox superacuta (sopraanpartij).

Transcriptie

¹Nobilissimo ac generoso Domino

Domino Constantino Hugens, Domino in Zulicom, Excellentissimi Principis Orangiæ Consiliario et Secretario,

Hagæ-Comitis.

---

1. Adres autograaf.

Nobilissime ac generose Domine,

Prævenit me Dominus Justus van der Graft, decessum Nobilitatis Vestræ significans et nupera vota musicæ allegans; cui dolorem absentiae meæ testatus, hâc literulâ et excusationem et affectum breviter expedit. Musicam universam sub manu habeo, quam definitio consistere in modulo, hoc est, unius vocis principalis cantillatione, velut subjecto, quod motu, numero, tempore et mensura absolvitur.

Motus est in sonitibus gradatim vel intervallatim procedentibus. In quibus ea est vis, ut ex naturâ proportionis, in singulis intervallis consonis ac dissonis, animus humanus ad quævis pathemata moveri et concitari possit. Exceptâ enim diapason consonantiâ, quæ æquisona est, ac solummodo replet, quam nos, neglectis Græculis (plurimi enim in musicâ Græcâ sunt reffectus), octavam vocamus, diapente seu quinta, diatesseron seu quarta, necnon tertiæ, sextæque ac toni majores et minores, cum suis itidem semitoniis, affectus movent naturaliter, et per energiam. Quorum intervallorum initium est à commate, nonâ vel decimâ toni majoris vel minoris parte proportionem inæquali. Ex quâ semitonia constituuntur, aptissima ad molliendum vel incitandum animum. Quæ omnia in genere [en]harmonico seu duro (quod ²humanæ voci non servit, instrumentis difficulter assequimur), chromatico ³seu molli, diatonico seu naturali, justo calculo inveni, et expressi, seu mavis theoreticè, in numeris radicalibus, seu practicè, in monichordis singulis, vel unis.

Numerus est in notulis, quantitate secundum numerum, ac singularium partium durationem distinctis ⁴(semibrevis, minimâ, semiminimâ, fusâ et semifusâ).

Tempus æquale notâ semi-|b|-brevis, utpote mensurâ communi, absolvitur. Tempus inæquale ⁵variâ proportionem partium temporis æqualis constat. Et quidem si tripla est proportio, tres semibreves; si sequialtera, tres minimæ, qui unam semibreve e jusque medietatem continent; si hemiola, tres semiminimæ (nam semitota est hæc sesquialtera) tempus absolvunt.

Mensura duratio temporis est, quæ debet habere eam quantitatem, ut singulæ notæ fusæ (octavam mensuræ partem tempore æquali durantes) manus positione ac elevatione ritè pronuciari possint. Inde sumenda est omnis proportionis duratio. Tripla æquivalet duratione mensuræ æquali, sed differt tempore ⁶seu motu partium. Sesquialtera duplicat velocitatem mensuræ ac partium. Hemiola sequialteram duplâ velocitate superat.

Hisce omnis animi motus perfectissimè absolvitur. Cæteræ omnes nugæ eliminandæ sunt.

⁷Harmonia contexenda vocibus gravibus, naturalibus, acutis, et superacutis. Symp[h]onix contextus speciebus consonis ac dissonis continuandus, pro verborum exigentiâ, semitonio majori et sextâ [minori], quibus levitas inducitur, semitonio minori et sextâ [majori], tono majori, et quinta, quibus incitatur animus, etc., sic tamen ut verborum textus more accentuque oratorio prolatus, nullâ vocum concinentium disparitate vel specierum vocalium impropriate impediatur, perdatque energiam et delectationem. Sed de istis coram disserendi dabitur occasio.

Paucula exempla addidi, quibus licet perspicere quid hâc methodo in musicâ præstari possit. Sed ad perficiendum opus meum desidero commentarium Latinum Danielis Barbari in Vitruvium, ut de novo genera harmoniæ ad justum calculum repetam. Italicum à Domino Campio, individuo meo amico, habui. Nunc libet Latinum exemplar inspicere, quod à Dominatione Tuâ avidè expectabo. Meamque opellam deinceps Generosissimæ Nobilitati ac censuræ ⁸vestræ (si liceat) subjiciam.

⁹Nobilissimæ Generositati Vestræ servus
Joannes Albertus Bannius.

---

2. <humanæ> autograaf.

3. <et>.

4. De woorden tussen haakjes autograaf.

5. <varia> autograaf.

6. <seu motu> autograaf.

7. De alinea <Harmonia ... occasio.> autograaf, in de marge.

8. <vestræ> autograaf.

9. Kwalificatie, ondertekening en plaats/datumaanduiding autograaf.

Harlemi, III Idus Sextiles MDCXXXVI.

Vertaling

Aan de heer Constantijn Huygens, heer van Zuilichem, raad en secretaris van Zijne Hoogheid de prins van Oranje,

te Den Haag.

Edele heer,

De heer Joost van der Graft kwam mij uw vertrek melden en uw laatste gelofte aan de muziek overbrengen. Nadat ik u mijn spijt heb betuigd over mijn afwezigheid, verschaft ik met dit briefje op bondige wijze zowel een excuus als mijn genegenheid. Ik ben bezig met een algemene theorie van de muziek, die ik laat bestaan uit een melodie, dat wil zeggen, het gezang van één stem, als een gegeven dat wordt bepaald door beweging, ritme, maatsoort en maatslag.

De **beweging** (*motus*) is gelegen in de stappen- of intervalsegewijs verlopende geluiden. Daarin is de werking gelegen zodat door de aard van de getalsverhouding, in de afzonderlijke consonante en dissonante intervallen, de menselijke geest kan worden opgezweept en bewogen tot iedere gewenste gemoedstoestand. Behalve de consonant diapason, die een eenklank is en alleen maar zichzelf aanvult, en die wij, wanneer we de Grieken buiten beschouwing laten (talrijk zijn de heerlijkheden der Griekse muziek), octaaf noemen, bewegen de diapente of kwint, de diatesseron of kwart, en vervolgens de tertsen, de sexten en de grote en kleine hele tonen en de bijbehorende halve tonen het gemoed op natuurlijke wijze, en door hun kracht. Van deze intervallen ligt de oorsprong in het komma, het negende of tiende deel van een grote of kleine hele toon, door een ongelijke verdeling. Hieruit worden de halve tonen opgebouwd, die geschikt zijn om opwinding of kalmte teweeg te brengen. Met een correcte berekening heb ik al deze intervallen vastgesteld, in het enharmonische of ‘harde’ geslacht (dat onbruikbaar is voor de menselijke stem, en op instrumenten moeilijk is te realiseren), in het chromatische of ‘zachte’ geslacht, en in het diatonische of ‘natuurlijke’ geslacht, en omschreven, hetzij, zoals u wilt, theoretisch, met verhoudingsgetallen, hetzij praktisch, met verschillende afzonderlijke monochorden, of met één.

Het **ritme** (*numerus*) heeft betrekking op de afzonderlijke noten, onderscheiden door hun waarde volgens het aantal en de duur van de afzonderlijke delen (hele noot, halve noot, kwartnoot, achtste noot, zestiende noot).

De tweedelige **maat** (*tempus*) bestaat uit de hele noot, immers de gewone maatslag. De driedelige maat wordt opgevuld door noten van verschillende lengte. In de 3/1-maat vullen drie hele noten de maat; in de 3/2-maat drie halve noten (samen anderhalve hele noot). In de 3/4-maat vullen drie kwartnoten een maat, want deze is de helft van de 3/2-maat.

De **slag** (*mensura*) bepaalt de duur van een maat, en dient zodanig te zijn, dat de afzonderlijke achtste noten (die in de tweedelige maat als duur een achtste deel van de maatslag hebben) aangegeven kunnen worden met het goed op en neer bewegen van de hand. Daaruit moet de duur van iedere maat afgeleid worden. De 3/1-maat heeft dezelfde duur als de tweedelige maat, maar verschilt wat betreft de beweging van delen. De 3/2-maat verdubbelt de snelheid van de maatslag en de delen. De 3/4-maat overtreft weer de 3/2-maat met een dubbele snelheid.

Met dit alles kan iedere gemoedsaandoening volmaakt worden opgeroepen. Al het andere kan als beuzelarij terzijde worden gelegd.

De harmonie dient te worden samengesteld met de bas-, tenor-, alt- en sopraanpartij. Het stemmenweefsel moet een doorlopend geheel zijn van consonante en dissonante intervallen, naar vereiste van de tekst, met

grote halve tonen en [¹⁰kleine] sexten, om ontspanning te bereiken, en met kleine halve tonen, [¹¹grote] sexten, grote hele tonen en kwinten, om opwinding van het gemoed te veroorzaken, maar zodanig dat de inhoud van de tekst, naar voren gebracht volgens de manier en de accenten der welsprekendheid, niet wordt verduisterd door een verkeerde keuze in de samenklinkende stemmen of het gebruik van de verkeerde stemsoorten en aldus zijn werking en aantrekkingskracht verliest. Maar hierover zal ik in eigen persoon bij gelegenheid nog verder uitweiden.

Ik heb enkele ¹²muziekvoorbeelden bijgevoegd waarmee wordt aangetoond wat met deze werkwijze in de muziek tot stand kan worden gebracht. Maar om mijn werk te vervolmaken, heb ik het Latijnse ¹³commentaar van Daniele Barbaro op Vitruvius nodig, zodat ik opnieuw de juiste berekeningen van de toongeslachten kan uitvoeren. Ik heb al de Italiaanse ¹⁴uitgave van mijn goede vriend, de heer [Jacob] van Campen. Nu zou ik graag de Latijnse versie inzien, die ik van u met ongeduld verwacht. En mijn werk zal ik, indien het geoorloofd is, aan u en uw oordeel onderwerpen,

uw dienaar
Joan Albert Ban.

Haarlem, 11 augustus 1636.

---

10. Dat het hier om kleine sexten moet gaan blijkt uit Bans brief van 20 augustus 1636 (**1420**), waarin over de kleine sext wordt gezegd dat die ‘zachtaardig, zoet en bekoorlijk is en kalmeert.’

11. In Bans brief van 20 augustus 1636 (**1420**) wordt over de grote sext wordt gezegd dat die ‘ruw en opzwevend is’.

12. Uit Huygens’ retourbrief van 14 augustus 1636 (**1418**) blijkt dat het onder meer moet gaan om Bans zetting van *Fili mentre ti miro*, een madrigaaltekst al eerder op muziek gezet door Pomponio Nenna in diens *Il sesto libro de madrigali a cinque voci* (Napels 1607, Venetië 1609, 1614). De volledige tekst luidt:

*Filli, mentre ti miro da le tue luci amorosette e care,
Bevo d’ambrosia un mare,
Sì che sommerso il core
Nelle dolcezze, amaramente amore
Hor s’ancidi col mele.
Coll’assentio che fai, Filli crudele?*

Fillis, terwijl ik uw lieflijke en dierbare ogen aanschouw,
Drink ik een zee van ambrozijn,
Zodat, terwijl het hart is ondergedompeld
In deze zoetheden, de liefde op bittere wijze
Nu zich ombrengt met de honing.
Wrede Fillis, wat doet u met de bittere alsem?

13. Vitruvius, ed. Daniele Barbaro, *De architecturâ libri decem* (Venetië 1567).

14. Vitruvius, ed. Daniele Barbaro, *I dieci libri dell’architettura* (Venetië 1556).

[CONSTANTIJN HUYGENS] (DEN HAAG)
AAN JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
14 AUGUSTUS 1636
1418

Antwoord op Bans brief van 11 augustus 1638 (**1417**).

Samenvatting: Huygens dankt Ban voor de andermaal betoonde vriendschap. Hij stuurt Ban Heinsius' exemplaar van Barbaro's editie van Vitruvius. Huygens looft Ban voor zijn arbeid, onder meer omdat Ban een tekst, die reeds eerder door Nenna was getoonzet, op muziek heeft gezet.

Bijlage: *De architecturâ libri X* (Vitruvius/Barbaro 1567).

Door Ban beantwoord op 18 augustus 1636 (**1420**).

Primaire bronnen: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIV, nr. 244, fol. 297r: ontwerp (autograaf).

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLV, nr. 244, fols. 83v-84r: later afschrift naar ontwerp (apograaf: Constantijn [V] Huygens).

Vroegere uitgave: Worp 2, nr. 1418, p. 183: volledig.

Namen: Daniele Barbaro; Daniël Heinsius; Pomponio Nenna; Perses; Vergilius; Vitruvius.

Titels: *Filli, mentre ti miro* (Nenna 1607); *Filli, mentre ti miro* (Ban 1636).

Glossarium: cantio (lied); cantor (zanger); modulus (melodie); musicus (muzikaal); vox (stem).

Transcriptie

Joanni Alberto Bannio, ¹Præsbytero. Harlemum.

²14 Augusti 1636.

Quam immerenti amicitiam secundò offers, vir amplissime, et quidem αἰολόδορος, quasi regem Persam adeas, conabor omni officio si non mereri, colere certè ac fovere quantum potis. Ejus rei primum argumentum liber esset quem petiisti, si esset meus. Nunc pars melioris bibliothecæ, ut ex Heinsianâ supellectile, solo usu tuus erit, sed longò, et ad satiem, ne te urgeri credas. Tanta illius viri humanitas est, et addere audeo, tam proclivis erga me affectus, ut, si quâ ipsius ope gratificari eruditus amicis valeam, totam prolixè collaturus sit.

Instituti tui ad rem musicam præfinitâ methodo summopere delector, adeòque quod amicis aliquoties mandavi, ipse nunc perquam sedulò te rogo, ne tam præclara pendeant opera interrupta. Facies rem existimatione tuâ dignam et patriæ quidem apprimè utilem, in quâ ad nauseam porrò et pudorem psittaci sumus, barbari cantores, musici linguâ et palato tenuis, ³vox denique, præterea nihil.

De cantionibus, quas misisti, non simplici nomine tibi debeo, sed hoc præcipuè, quod et Nennæ *Phyllida*, de quâ Virgilii verbos usurpare soleo, ⁴*Phyllida, amo ante alias*, modulis tuis exornare voluisti. Ubi tantillum otii erit, explebor novis deliciis. Nunc procul à Musis avocor, nam in procinctu stamus. Vale, vir clarissime, et me ama.

Hagæ-Comitis, postridie Idus Sextiles 1636.

---

1. KA XLV: <Præsbytero Harlemiensi.>

2. KA XLV: datering ontbreekt.

3. KA XLV: <vox> ontbreekt.

4. Vergilius, *Eclogæ*, III, 78: '*Phyllida, amo ante alias*; nam me discedere flevit.'

Vertaling

Aan Joan Albert Ban, priester, te Haarlem.

14 augustus 1636.

De vriendschap die u voor de tweede keer betoont aan iemand die dat niet verdient, waarde heer en bepaald ⁴vrijgevig,⁴ alsof u voor koning Perses verschijnt, zal ik proberen met alle plichtsbetrachting zo niet alsnog te verdienen, dan toch, zoveel ik kan, te koesteren en in ere te houden. Het ⁵boek waarom u hebt gevraagd zou het eerste bewijs daarvan zijn geweest, als het maar in mijn bezit was. Nu zal een exemplaar uit een betere ⁶bibliotheek, namelijk die van de heer [Daniël] Heinsius, voor u zijn, alleen voor gebruik, zij het voor langere tijd, zolang het nodig is, zodat u niet hoeft te vrezen u te moeten haasten. ⁷Zó groot is de vriendelijkheid van deze man, en - zo durf ik er aan toe te voegen - ⁸zó ruim is zijn genegenheid jegens mij, dat hij, indien ik door middel van zijn hulp in staat ben geleerde vrienden een genoeg te doen, die hulp bereidwillig ten volle zal verschaffen.

Ik verheug me zeer over uw leerboek over de muziek volgens de omschreven methode, zozeer zelfs dat ik wat ik aan vrienden geregeld vraag, nu oprecht aan u vraag, namelijk dat u zo'n voortreffelijke arbeid niet onvoltooid zult laten. U bent bezig met een werk, uw goede naam waardig, en daarbij strekkend tot nut van het vaderland, op welk gebied wij tot walgens toe, en bovendien tot onze schaamte, slechts papegaaien zijn, barbaarse zangers, musici met slechts een tong en verhemelte, een stem en verder niets.

Wat betreft de liederen die u mij hebt gezonden, ben ik u niet simpelweg dankbaar, maar vooral omdat u ook ⁹Filli, [*mentre ti miro*] van [Pomponio] Nenna (waarop ik gewoonlijk de volgende woorden van Vergilius toepas: ¹⁰*Phyllis, ik bemin u boven alle anderen*) met uw ¹¹muziek heeft willen sieren. Wanneer ik maar een beetje vrije tijd zal hebben, zal ik me te goed doen aan nieuwe heerlijkheden. ¹²Nu word ik ver van de muzen weggeroepen, want wij staan ten strijde gereed. Gegroet, geleerde heer, en denk aan mij.

Den Haag, 14 augustus 1636.

---

5. Vitruvius, ed. Daniele Barbaro, *De architecturâ libri decem* (Venetië 1567).

6. Huygens had Barbaro's editie van Vitruvius het jaar daarvoor, tezamen met andere commentaren op Vitruvius, zelf aan Heinsius te leen gevraagd, zo blijkt uit Huygens' brief aan Heinsius van 7 maart 1635 (Worp 2, nr. 1087, p. 53). Kennelijk had hij de boeken ook daadwerkelijk in bruikleen gekregen, zodat hij Barbaro's editie nu aan Ban kon dóórlenen.

7. Te vinden in Pomponio Nenna's *Il sesto libro de madrigali a cinque voci* (Napels 1607, Venetië 1609, 1614).

8. Vergilius, *Eclogæ*, III, 78: '*Phyllis, ik bemin U boven alle anderen*; want het bedroefde mij u te verlaten.'

9. Bans eigen zetting van *Filli mentre ti miro*.

10. Huygens schreef de brief nog vanuit Den Haag. Een week later, op 21 augustus vertrok hij naar het leger te velde.

JOHAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
18 AUGUSTUS 1636
1420

Antwoord op Huygens' brief van 14 augustus 1636 (**1418**).

Samenvatting: Ban dankt Huygens voor zijn bemiddeling, waardoor hij Heinsius' exemplaar van Barbaro's Latijnse editie van Vitruvius kon ontvangen. Hij voelt zich hierdoor in de kring der geleerden opgenomen. Vervolgens zet hij zijn muziektheorie uiteen, waarbij hij begint de verschillende intervallen te omschrijven en hun eigen karakteristiek aan te duiden. Wanneer deze intervallen in een juiste combinatie met maat en ritme gebruikt worden kan een goede compositie ontstaan, waarin de tekst volledig recht wordt gedaan. Vervolgens bespreekt hij een eigen compositie [op de tekst *Filli, mentre ti miro*, eerder door Nenna op muziek gezet], waarvan hij de verschillende wendingen vanuit de tekst verklaart. Dan kondigt hij aan een vergelijking op te stellen van drie composities, namelijk Nenna's *Filli* (die geheel onvoldoende en ondoordacht is), zijn verbetering daarvan en zijn geheel eigen zetting (die reeds besproken is). Het eindoordeel zal hij aan Huygens overlaten. Hij meldt hem tot slot nog dat Petrus Scriverius, een vriend van hem, hem heeft aangespoord zijn inzichten over muziek op papier te zetten.

Bijlage: 'Dissertatio epistolica' (Ban 1636).

Over een antwoord van Huygens is niets bekend. Huygens vertrok op 21 augustus 1636 naar het leger te velde. Evenmin is iets bekend over de door Ban in deze brief aangekondigde zending van de vergelijking van de drie zettingen van *Filli mentre ti miro*.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 21x33cm, abc | -; apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 2, p. LXIII: gedeelten (<Affectus tuus ... ad me vectus est.>, <Heinsianâ humanitate ... locupletante>), <Ut verò audere ... casu natam.>, <Paro nunc ... nunc explicui.>).

— Worp 2, nr. 1420, p. 184: samenvatting.

Namen: Carlo Gesualdo (prins van Venosa); Daniël Heinsius; Marin Mersenne; Pomponio Nenna; Phyllis; Petrus Scriverius.

Titels: *De architecturâ libri decem* (Vitruvius/Barbaro 1567); *Filli mentre ti miro* (Nenna 1607); *Filli mentre ti miro* (Nenna/Ban 1636); *Filli mentre ti miro* (Ban 1636); *De omni genere studiorum rectè instituendo dissertationes* (Grotius e.a. 1637).

Glossarium: apotome (grote halve toon); cadentia (cadens); cantabilis (zingbaar); cantus (zang); casus (cadens); casus peregrinus (afwijkende oplossing); chroma (chromatiek); chromaticus (chromatisch); concinere (samenklinken); consonantia (consonant subst.); diatonicus (diatonisch); diesis (kleine halve toon); dissonantia (dissonantie); dissonantia (dissonant subst.); ditonus (grote tert); gradus (stap); harmonia (harmonie); intervallum (interval); modulamen (melodie); modulus (melodie); musica (muziek); musicus (musicus); notula (noot); numerus (ritme); quarta (kwart); quinta (kwint); quinta falsa (verminderde kwint); quinta minuta (verminderde kwint); semidiapente (verminderde kwint); semiditonus (kleine tert); semitonium (halve toon); semitonium majus (grote halve toon); semitonium minus (kleine halve toon); septima (septiem); sexta major (grote sext); sexta minor (kleine sext); sonitus (toon); subjectum (sopraanpartij); tempus (maatsoort); tempus æquale (tweedelige maatsoort); tempus inæquale (driedelige maatsoort); tertia minor (kleine tert); tonus (hele toon); tonus major (grote hele toon); tonus minor (kleine hele toon); vox (partij).

Transcriptie

Affectus tuus, plenissimè in me effusus, nobilis ac generose Domine, amplissimo procedit alveo, quo, velut undecunque merces advehuntur numerosâ classe, sic ex Heinsianâ supellectile Barbarus, ille non barbarus, sed doctissimus, Latinus, proprio sermone, originariâ ac primigeniâ literaturâ, ad me vectus est. Nec solum

ad me ille venit: verum etiam ¹occasio satis capillata, quâ eruditorum sodalitati (licet anser inter olores) felicissimo omine accedam. Perpetuò enim mens mea æstuans amore sapientiæ inter varios fortunæ lusus, solam sibi beatitudinem in hâc vitâ mortali constituit sapientum conversatione utendâ fruendam:

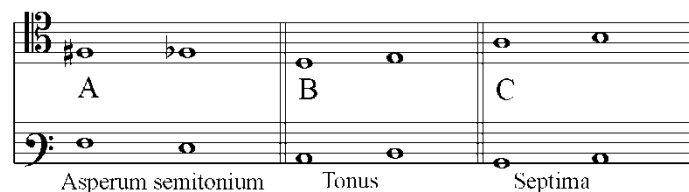
²Ut sic subsidant cruribus asperæ
Pelles, et album muter in alitem!

Hanc spartam dum nancisci hactenus desperabam, nunc favente numine plenissimo generosæ benignitatis tuæ alveo mihi affluere satis experior, dum major spes librorum, quibus forte operi meo absolvendo indigero, affulget, Heinsianâ humanitate, ac liberalitate affectum tuum locupletante, quo Palladium præsidium tamquam è divite penu audeam firmiter sperare, et audacter petere.

Ut verò audere possim, operosius musicam tibi aperiam. Volo hanc necessariam esse, non contingentem et casu natam. Siquidem certissimis principiis enatam simplex modulus ostendet, quâ sonitus gradu intervalloque procedentis, quâ numeri notularum figuris distincti, quâ temporis æqualis ac inæqualis, singulorum, inquam, variegatione perpetuâ ac propriâ, quibus motus modulaminis varius fit (spiritus, inquam, ac vita musicæ) tantamque omnis delectamenti suggerit affluentiam, ut animus satur, novâ semper aurium orexi provocatus, voluptatem perpetuam comedat appetatque. Singula explico.

Gradus sonituum sunt semitonia, ac toni. Blandimentum omne in apotome, semiton[i]o majori, est. Ferocitas seu animositas in diesi seu semiton[i]o minori. Utrumque κατ'ἔξοχὴν chromatico ac diatonico modulamine. Tonus major durior, minor tonus mitior est. Hinc intervalla sonituum nascuntur. Ditus, ob binos tonos, est durus ac incitativus. Semiditonus seu tertia minor, ob adjunctum tono semitonium, lenis. Quarta omninò dura ac tetrica, aspera, mordax est, quia ejus extremi sonitus nullam harmoniam continent, nam a C in F procedendo medii sunt D et E (quorum D ad F quidem semiditonus est, E ad C ditonus). Sed D ad E tonus est, | b | ita ut inter C et F duo toni medii sint, proportione sesquioctava. Quarta ergo dura ac tetrica. Quinta martialis, incitativa, excellens. Sexta major dura et incitans, ob frequentiores tonos uno semitonio commixtos. Sexta minor mollis, suavis ac blandicus, ob semitonia bina, temperat passiones iræ, etc.

Maxima dissonantia est in semitoniis, majori ac minori, concinentibus. Sunt enim elementa cantus, ac primi sonitus cantabiles, adeoque interpositâ aliâ harmoniâ indivisi[bi]les (A). In hisce maxima asperitas est, ac cruditas. Inde sequitur tonus (verbi gratiâ à C ad D, etc.) dissonantiam minorem (B) habens, tum septima, inter dissonantias minima (C), quia continet plura intervalla harmonica. Omnium sonituum diversitas ac natura est κατὰ τὴν ἀναλογεῖαν.

Hi sonitus dum temporis justo spatio et numeris notularum diversitate procedentibus moventur, acumine aut gravitate vocis, ad verborum sensum accomodatâ, musicam necessariam absolvunt in subjecto, cui harmonia aptanda. Si autem talis consequatur, consonantiarum ac dissonantiarum legitima commixtio, pluribus vocibus facta, tota musica necessaria rite absolvetur.

Hæc veluti elementa literaria sunt ad scribendas et pronunciandas voces, velut instrumenta ad artem nata ac destinata. Et sicut sculptorum varii cunei et styli pictorum varii penicilli ad crassiores aut subtiliores lineas ducendas valent, ita musico hæc elementa quadrant, quæ cuique in promptu esse debent.

1. In deze frase klinkt Cato door, *Disticha*, II, 26, 2: 'Fronte *capillatâ*, post hæc *occasio calva*.' (Grijpt de gelegenheid bij de behaarde voorzijde; aan de achterzijde is zij kaal.)

2. Horatius, *Carmina*, II, 20, 9-10: 'Jamjam resident *cruribus asperæ* | *Pelles et album muter in alitem*.'

Age nunc, vir nobilissime, Musarum delictum, si amas ³Phyllida reliquis meliorem fronte venusta virginibus, decus immensum cui corporis addit

⁴Vivida mens, vultu, gestuque, et voce serena
Hanc adeas: calidos reteget tibi pectoris ignes.

Observabis ibi in verbis «*amorosette et care*» esse semitonium majus affectuosè blandiens. Quis sapor ambrosiæ à semitono inest? Motus maris amplissimas delicias explicat. Submersum cor [«*sommerso il core*»] vehementi notularum motu in fundum pellitur. In verbis «*nelle dolcezze*» mellina semitonia sunt, favis, ⁵id est, notulis, singulis distincta. Sed amaror aculei quartâ, sextâ majore, semidiapente seu falsâ quintâ (quam rectius minutam vocamus; falsitas enim potest contingere tam in excessu, quam defectu intervalli) mortis specimen aliquod addere debebat.

Sic:

⁶Armat spina rosas, mella tegunt apes. | c |

Indignans porrò interrogatio «*Con [l']assentio che fai*» quartæ in acutum salientis motu, præmissis sextâ majori semitoniisque à diatonico modulamine in chroma conversis, exprimenda. Restat Phyllis ipsa crudelis; peregrino harmoniæ casu (cadentiam vocant), et chromate, et dissonantiâ toni, et suspensâ deinde à casu harmoniâ, eâdemque deinde diductâ per sextam minorem et majorem ac septimam, quartâ tandem harmoniam, vocum casu ac concurrentiâ, terminante, sic delineanda, ut crudelitatis vestigium animo relictum maneat.

Hæc musicæ necessariæ natura est, breviter perstricta. Paro nunc tria diagrammata, quorum primo Pomponii Nennæ inventum exhibebo, defectus explicabo. Videtur enim ille, sicut et Venosa aliique, musicam contingentem coluisse, necessariam ignorasse, aut saltem periculum illius nullum fecisse. Altero diagrammate inventum Nennæ emendatum ostendam, nonnullis additis seu mutatis per musicam necessariam. Tertio tibi ⁷meum conceptum exhibebo, quem nunc explicui, ut collatis singulis estimates hujus rei veritatem. Hoc tamen unum obtestor! ut ea quæ in meis opusculis displicere invenies, liberrimè dicas et corrigas.

Ante paucos dies vir clarissimus Dominus Petrus Scriverius, amicus meus singularis, suggerebat sub manibus doctorum virorum esse introductiones in varias scientias, rogabatque ut in musicam aliquid adderem. Suadebat ille, ego hærebam, et adhuc hæreo. Rem tuo judicio committo, ut datâ occasione, quid factum placeat, decernas.

Vale, generose vir, et propitio numine citius ad nos sospes redi. Voveo! Harlemi, XV Kalendas Septembres MDCXXXVI.

⁸Nobilitati generosæ Tuæ servus
Jo. Alb. Bannius, 18 8 1636.

Vertaling

Uw toewijding, volledig over mij uitgestort, edele en goedgunstige heer, komt te voorschijn met een luisterrijke boot, waarmee, alsof koopwaar van alle kanten door een talrijke vloot wordt aangevoerd, nu uit

---

3. Door een doorhaling en een verwijzingsteken is dit woord eerst verplaatst naar tussen <venusta> en <virginibus>, later door Ban weer op de oorspronkelijke plaats teruggezet.

4. Dit citaat liet zich vooralsnog niet identificeren.

5. De woorden <id est, notulis> door Ban in de marge toegevoegd, als een noot bij <favis>.

6. Claudianus, *Festennia dicta Honorio Augusto et Mariæ* 4, 10.

7. <meam>. Er stond vermoedelijk eerst <compositionem> in plaats van <conceptum>.

8. Kwalificatie en ondertekening autograaf.

het bezit van [de heer Daniël] Heinsius, deze ⁹Barbaro, niet als barbaar, maar als geleerde Latijnse schrijver, in de oorspronkelijke taal en de oorspronkelijke versie, tot mij gekomen is. En niet komt hij alleen maar naar mij toe, maar ook wordt de gelegenheid geboden, waardoor ik onder de gelukkigste voortekens zal toetreden tot de broederschap van erudiete mannen (als een gans die tussen de zwanen terecht is gekomen). Immers, mijn geest, die, tussen de verschillende spelingen van het lot, brandt van een voortdurende honger naar wijsheid, heeft bepaald dat voor hem het enige geluk in dit sterfelijk leven het genot is de omgang met wijze mannen te smaken:

¹⁰Opdat zo de ruwe huid van de ledematen
Afglijdt, en ik in een witte vogel verander.

Terwijl ik tot nu toe wanhoopde deze rol te verwerven, ondervind ik nu voldoende door uw gunstige invloed en uw edelmoedige welwillendheid dat deze rol naar mij toe komt, terwijl er hoop gloort ten aanzien van nog andere boeken, die ik toevallig heb gemist voor het voltooiën van mijn werk, door de vriendelijkheid van Heinsius, en door de vrijgevigheid waarmee hij uw wensen vervult, waardoor ik vast durf te hopen op, en stoutmoedig durf te vragen naar de Palladische ondersteuning uit zo'n rijke voorraad.

Opdat ik dit werkelijk zal durven, zal ik u met extra inspanning mijn muziekleer uitleggen. Ik wil dat deze doordacht is, en niet toevallig is, en niet uit toeval is ontstaan. Wanneer die is ontstaan uit duidelijk vaststaande principes, zal een eenvoudige melodie dat tonen door de voortdurende en gepaste afwisseling, én van het staps- en sprongsgewijze verloop van de tonen, én van het ritme zoals aangegeven door de verschillende vormen van de noten, én van de twee- en driedelige maat, kortom, van alle afzonderlijke bestanddelen, waaruit de afwisselende beweging van de melodie (kortom, de geest en het leven van de muziek) ontstaat, en een zodanige overvloed aan elk genot opwekt, dat de voldane ziel, steeds door nieuwe prikkeling van de oren opgewekt, een voortdurend genoeg kent en begeert. Ik zal de afzonderlijke bestanddelen van uitleg voorzien.

De stappen van de klanken zijn de halve en de hele tonen. Alle bekoorlijkheid ligt in de ¹¹apotome of grote halve toon. Een sterke of hartstochtelijke werking is er in de ¹²diesis of kleine halve toon. Beide spelen ¹de hoofdrol¹ in de chromatische en diatonische compositie. De grote ¹³hele toon is wat ruwer, de kleine hele toon wat weker. Uit deze ontstaan de intervallen van de tonen. De tweetoon [of grote tert] is ruw en opzweepend vanwege de twee hele tonen waaruit hij bestaat. De halve tweetoon of kleine tert is week vanwege de aan de hele toon toegevoegde halve toon. De kwart is juist ruw, stug, hard en scherp, omdat de uiterste tonen ervan geen harmonie produceren, want wanneer we van C naar F gaan, zijn de middelste

---

9. Vitruvius, ed. Daniele Barbaro, *De architecturâ libri decem* (Venetië 1567).

10. Vrij naar Horatius, *Carmina*, 20, 9-10.

11. De apotome is de chromatische halve toon in het zogenaamde Pythagoreïsche stelsel, gebaseerd op zuivere kwinten, met de frequentieverhouding 2:3. De apotome heeft de frequentieverhouding 2048:2187, met een logaritmische grootte van 114 cents. In het Pythagoreïsche stelsel is de chromatische halve toon groter dan de diatonische halve toon, ook wel diesis of limma genoemd. Ban zal zich verder nauwelijks met het Pythagoreïsche stelsel bemoeien en daarom verwijst hij hier misschien ook al naar de grote halve toon van de zuivere intonatie, die een diatonische halve toon is. Deze heeft de frequentieverhouding 15:16 ofwel 112 cents en is daarmee vrijwel even groot als de Pythagoreïsche chromatische halve toon.

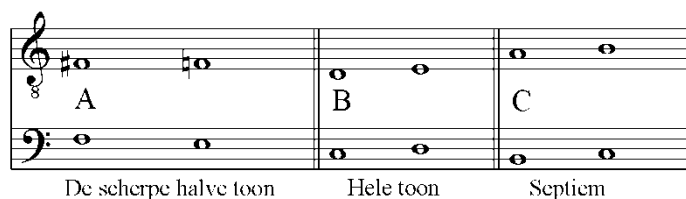
12. De diesis is de diatonische halve toon in het Pythagoreïsche stelsel, met frequentieverhouding 243:256 (90 cents) en dus kleiner dan de apotome of chromatische halve toon (zie vorige voetnoot), maar de term wordt ook gebruikt voor de chromatische halve toon in zuivere intonatie, gelijk aan de frequentieverhouding 128:135 (92 cents). Aangezien in Bans latere theorieën de zuivere intonatie de hoofdrol speelt, lijkt het niet onmogelijk dat Ban hier ook al naar de kleine halve toon in zuivere intonatie verwijst.

13. In het systeem van de zuivere intonatie komen twee vormen van de hele toon (grote secunde) voor, de zogenaamde grote hele toon met frequentieverhouding 8:9 (204 cents) en de kleine hele toon met frequentieverhouding 9:10 (182 cents). Samen vormen ze een zuivere grote tert met frequentieverhouding 4:5 (386 cents). Een hele toon wordt in de muziektheorie verdeeld in een chromatische en een diatonische halve toon. Omdat de hele toon in twee vormen voorkomt, heeft toepassing van de eerder genoemde halve tonen (zie de twee voorafgaande voetnoten) steeds een verschillend complement tot gevolg, zodat in feite ook de diatonische halve toon en de chromatische halve toon elk in twee vormen bestaan. De eerder genoemde grootten zijn de meest voorkomende grootten.

[tonen] D en E (waarvan D met F een kleine terts vormt, en C met E een grote terts). Maar de afstand D-E is een hele toon, zodat er midden tussen C en F twee hele tonen gelegen zijn met de verhouding 8:9.¹⁴ Daarom is de kwart ruw en stug. De kwint is strijdbaar, opzweepend en opvallend. De grote sext is ruw en opzweepend, vanwege het feit dat daarin meerdere hele tonen zijn samengevoegd met één halve toon. De kleine sext, die zachtvaardig, zoet en bekoorlijk is, kalmeert, vanwege de twee keer erin voorkomende halve toon, woede en soortgelijke hartstochten. Enzovoorts.

Maximale dissonantie treedt op wanneer halve tonen, groot of klein, als samenklank worden gezongen. Het zijn namelijk de bouwstenen van de zang, en de kleinst zingbare geluiden, en niet deelbaar in andere ertussen gelegen kleinere intervallen (A). In deze intervallen is de grootst mogelijke ruwheid en rauwheid gelegen. Hierop volgt de hele toon (bijvoorbeeld van C naar D, enz.), die een kleinere dissonantie heeft (B), en dan de septiem, de minst dissonante onder de dissonanten (C), omdat zij verscheidene consonante intervallen in zich herbergt. De aard en verscheidenheid van alle tonen is ^Lanaloog^J:

Wanneer deze tonen verlopen in de gepaste tijdsduur van de maat en met verscheidenheid van de notenwaarden in het ritme, met de hoogte of de laagte van de stem al naar gelang de betekenis van de woorden, vormen zij een doordachte muziek als melodie, waaraan de harmonie dient te worden aangepast. Wanneer nu zoiets plaatsvindt, een juiste combinatie van consonanten en dissonanten, gemaakt voor meerdere stemmen, zal naar behoren een geheel doordachte muziek worden gevormd.

Deze [elementen] zijn als de elementen van de taal waarmee we de klanken neerschrijven en uitspreken, als voor de kunst gemaakte en bestemde instrumenten. En zoals de verschillende beitels van de beeldhouwers, en de verschillende penselen van de schilders in staat zijn nu eens dikkere, dan weer dunnere lijnen te trekken, zo passen voor de musicus deze elementen, welke voor iedereen klaar moeten staan.

Welnu, edele heer, genot van de muzen, als u een ¹⁵Phyllis bemint, door een schoon aangezicht beter dan de andere maagden, aan wie een geweldige lichamelijke schoonheid wordt toegevoegd door

¹⁶Een levendige geest, met een onbevangen gelaat, houding en stem;
Komt tot haar: zij zal u de onstuimige vuren van de ziel onthullen.

¹⁷U zult bemerken dat daar bij de woorden «*amorosette et care*» (lieflijk en dierbaar) de grote halve toon lieflijk strelend is. Welke smaak van ambrosijn is daarin door toedoen van de halve toon? De beweging van de zee spreidt buitengewone geneugten ten toon. Het ondergedompelde hart [*sommerso il core*] wordt met een heftige beweging van de noten naar de diepte gedreven. Bij de woorden «*nelle dolcezze*» (in de zoetheden) staan honingzoete halve tonen, onderscheiden in afzonderlijke honingraten, dat wil zeggen, noten. Maar de bitterheid van de steek moest een soort afbeelding van de dood toevoegen, door de kwart, de grote sext, en de 'halve kwint', ook wel 'valse' kwint genoemd (die we beter verminderde kwint kunnen noemen; valsheid kan immers zowel een vergroting als een verkleining van het interval betreffen).

Aldus:

14. De voorgaande constatering geldt niet zuivere intonatie, waar een kwart steeds opgebouwd is uit een grote hele toon, een kleine hele toon en een grote halve toon. De twee grote hele tonen komen uiteraard wel voor in het Pythagoreïsche stelsel.

15. Ban doelt hier op zijn eigen zetting van de tekst van Pomponio Nenna's madrigaal *Filli mentre ti miro*.

16. Dit citaat liet zich vooralsnog niet identificeren.

17. Zie de tekst zoals weergegeven in noot 12 bij Bans brief aan Huygens van 11 augustus 1636 (1417).

¹⁸Doornen beschermen de rozen, bijen verbergen de honingraat.

Verder dient de verontwaardigde vraag «*Con assentio che fai*» (Wat doet u met de bittere alsem?) uitgedrukt te worden door de beweging van een stijgende kwart, voorafgegaan door een grote sext en halve tonen die uit de diatonische compositie getransformeerd zijn tot chromatiek. Fillis zelf blijft wreed; door een ontwijkende oplossing van de harmonie (die men een cadens noemt), door chromatiek, door de dissonantie van de hele toon, en door vervolgens de harmonie af te houden van een afsluiting, en die daarna verder te leiden met een grote en een kleine sext en een septiem, terwijl een kwart door de cadens en de samenloop van de stemmen toch de harmonie besluit, zó moet zij worden uitgebeeld, opdat de indruk van wreedheid in de geest aanwezig blijft.

Dit is de aard van doordachte muziek, in het kort even aangeroerd. Ik werk nu aan drie [muziek]voorbeelden. In de eerste daarvan zal ik de compositie van Pomponio Nenna tonen [op de woorden *Filli mentre ti miro*], en de gebreken daarvan verklaren. Hij schijnt immers, net als ook [Carlo Gesualdo da] Venosa en anderen, de toevallige muziek te hebben gepraktiseerd, en de doordachte niet te hebben gekend, of tenminste zelf nooit de proef daarvan te hebben genomen. In het tweede voorbeeld zal ik een verbeterde versie van Nenna's compositie laten zien, die door enkele toevoegingen of veranderingen tot doordachte muziek geworden is. In het derde laat ik u mijn eigen bewerking zien, die ik zojuist heb uitgelegd, zodat u de waarheid van deze zaak zult inzien, door vergelijking van de afzonderlijke versies. Dit ene smeed ik u, namelijk dat u zo vrij mogelijk die dingen die u in mijn werkjes mishagen, zult noemen en verbeteren.

Enkele dagen geleden bracht de geleerde heer Petrus Scriverius, een goede vriend van mij, ter sprake dat hij bezig was een ¹⁹verzameling inleidingen van geleerde mannen tot de verschillende wetenschappen bijeen te brengen, en hij vroeg mij daaraan ²⁰iets over muziek toe te voegen. Hij drong aan, ik zat er aan vast, en ik zit er nog steeds aan vast. Ik vertrouw de ²¹zaak aan uw oordeel toe, opdat u, wanneer de gelegenheid zich voordoet, kunt aangeven wat van het gemaakte u bevalt.

Vaarwel, goedgunstige heer, en kom snel behouden naar ons terug onder gunstig gesternte. Zo is mijn wens. Haarlem, 18 augustus 1636.

Uw dienaar
Joan Albert Ban.

---

18. Claudianus, *Festennia dicta Honorio Augusto et Mariæ* 4, 10.

19. In 1637 uitgegeven als *H. Grotii et aliorum de omni genere studiorum rectè instituendo dissertationes* (Leiden: Isaac Commelin, 1637).

20. Dit zou Bans *Dissertatio epistolica de musicæ naturâ, origine, progressu et denique studio bene instituendo* (Leiden: Isaac Commelijn, 1637) worden, uitgegeven als vervolg op bovengenoemde uitgave.

21. Kennelijk stuurde Ban de tekst van zijn 'Dissertatio epistolica' in handschrift aan Huygens toe voor commentaar.

CONSTANTIJN HUYGENS (SPRANG)
AAN VINCENT [PARIJS]
9 SEPTEMBER 1636
1437

Antwoord op Vincents brief van 6 juli 1636 (*1402*).

Samenvatting: Huygens bedankt Vincent voor de zending van snaren uit Rome.

Verzonden met Huygens' brief aan D'Aigueberre van 9 september 1636 (Worp 2, nr. 1436, p. 190).

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 1, p. 701: afschrift (apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, nr. 6, pp. 4-5: volledig.

— Worp 2, nr. 1437, p. 190: samenvatting.

Glossarium: chorde (snaar)

Transcriptie

Copie.

A Monsieur Vincent.

Au Camp à Sprangh, le 9me de Septembre 1636.

Monsieur,

Tout le mal talent que j'avoy conçu à l'encontre de vous, pour nous avoir faussé la promesse de vostre retour, a cessé par le souvenir que vous avez daigné tesmoigner d'avoir gardé de moy, qui estoy des moins considérables à vous faire regretter le séjour d'Hollande. En effect, comme il y avoit de l'excès en mon desplaisir, il y en a en vostre courtoisie, et sera-ce, s'il vous plaist, la raison pourquoy je prétenderay d'estre excusé, si je ne m'acquitte du compliment que je vous doibs, pour un présent si beau et si Romain qu'il vous a pleu me faire.

Il ne manqueroit que voz mains à animer ces chordes, mais de cela la grace se souhaittant en vain, nous les ferons parler du mieux qu'il nous sera possible, et à chasque touche voz louanges auront leur part en noz divertissements. Obligez-moy, s'il vous plaist, de me commander en revanche chose qui soit de vostre service ou contentement, et vous trouverez sans faulte qu'il y a du ressentiment d'honneur en Hollande, et que je suis,

Monsieur,

[etc.]

Vertaling

Aan de heer Vincent.

In het kamp bij Sprang, 9 september 1636.

Mijnheer,

De geringe dunk die ik mij van u had gevormd, omdat u uw belofte terug te keren niet had gehouden, is verdwenen omdat u hebt laten zien welke herinnering u hebt bewaard aan mij, die toch een van de minst belangrijken was om u uw verblijf in Holland te doen betreuren. Welnu, zoals mijn ongenoegen enigszins overdreven was, zo is uw hoffelijkheid het ook, en dat zal de reden zijn dat ik mij, met uw welnemen,

geëxcuseerd acht, wanneer ik u niet het compliment maak dat ik u verschuldigd ben voor een zo fraai en Romeins ¹geschenk als u mij heeft gegeven.

Het enige wat eraan ontbreekt is de aanwezigheid van uw handen om de snaren tot leven brengen, maar nu wij ons dit genoeg te vergeefs wensen, zullen wij ze zo goed als wij kunnen zelf laten klinken, en steeds als wij ze beroeren zullen lofprijzingen jegens u deel uitmaken van ons ontspannend tijdverdrijf. U zou mij zeer verplichten wanneer u mij iets zou opdragen waarmee ik u een wederdienst zou bewijzen, of u een plezier zou doen, en u zult zonder mankeren ontdekken, dat er ook in Holland eergevoel bestaat, en dat ik ben,

mijnheer,

[enz.]

---

1. Huygens had de zending verkregen via D'Aigueberre, welke laatste hij daarvoor op dezelfde dag, 9 september 1636 bedankte (Worp 2, nr. 1436, p. 190): 'Monsieur, J'ay receu les deux fruits de voz peines que vous me promettez. C'est la response de Madame Desloges, qui me vault une pièce de cabinet, et le présent de Monsieur Vincent, à qui j'en fay par la jointe le compliment qui m'est possible en cette langue. Pour la lettre de Monsieur de Balzac, [...].' (Mijnheer, Ik heb de twee door u beloofde vruchten van uw inspanningen ontvangen. Het ene is het antwoord van mevrouw [Magdalena Rechinevoisin geboren van der Myle, vrouwe] van Les Loges, dat mij een kabinetstuk waard is, het andere het geschenk van de heer Vincent, die ik ervoor bedank in de bijgaande brief op de beste manier als ik kan in deze taal. Wat betreft de brief van de heer [Jean-Louis Guez de] Balzac ...).

PIETER CORNELISZOOM HOOFT (AMSTERDAM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
18 DECEMBER 1636
1511

Antwoord op Huygens' brief van 3 december 1636 (Worp 2, nr. 1507, pp. 213-214; Tricht 2, nr. 851, pp. 891-892).

Samenvatting: Hooft bedankt Huygens voor de toezending van een aantal gedichten. Hij vraagt Huygens om hulp voor een detail in zijn *Nederlandsche Historiën*. Verder meldt hij dat Barlaeus bezig is aan een nieuwjaarsrede en in dit verband haalt hij het kerstliedje *Een kindeken is ons geboren* aan.

Door Huygens beantwoord op 22 december 1636 (Worp 2, nr. 1512, pp. 216-219; Tricht 2, nr. 855, pp. 898-905).

Primaire bronnen: Amsterdam, Univ. Bibl., Hs. II C 11, pp. 419-420, nr. 555: ontwerp (autograaf).

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA CLXXIa, map b, nr. 125: afschrift naar ontwerp door Aernout Hellemans Hooft, met opmerkingen van Geraerdt Brandt (voor *Werken* 1671).

— *Werken* (Hooft/Hooft 1671), Brieven, nr. 148, pp. 126-127: volledig.

— *Brieven* (Hooft/Huydecoper 1738), nr. 555, pp. 416-417: volledig.

Vroegere uitgaven: Vloten 3, nr. 644, pp. 191-193: volledig.

— Worp 2, nr. 1511, p. 216: volledig.

— Tricht 2, nr. 854, pp. 895-897: volledig.

Namen: Caspar Barlaeus; Christiaan Huygens sr.; Bernardino de Mendocça; Willem II.

Plaatsen: Athenæum Illustre (Amsterdam); Londen; Muiden; Vlissingen.

Titels: *Een kindeken is ons geboren* (kerstlied); 'D'eerste steen van den Doel' (Huygens 1636; gedicht); *Homilia in præsepe* (Barlaeus 1637); 'Meteorologiaë' (Huygens 1636; gedichten); *Nederlandsche Historiën* (Hooft 1642).

Transcriptie

¹Aen den Ridder Constantijn Huygens.

Mijn' Heere,

Verhuijsende van buijten herwaerts, ben ik bewelkoomt met het banket, dat daerop gewacht had. Uwer Ed. Gestrengheits gunstigh schrijven, braef sonnet, Latijnsche gedichten, vol vonden van de andre wereldt, ende dien allersmaekelijksten brief aen den Heere Barlaeus: lekkernijen, soo nae mijnen mondt, als haergelijke mij selden voor de neus komen. Gevoelende mijn' eigen armoê, ende des te min suchts, niet om mede eenigsins den jon- | b | -gen grooten metselaer voor opperman te dienen, heb ik wat steenen by de buijrt geraept, die niet lichtelijk te verwerpen sijn; hoewel my die van David sonder weêrgaê dunkt, | 420 | ende by dat werk te passen, oft hy daertoe gewassen waer.

In't vorderen van't mijne, ben ik gekoomen tot sekeren 's vijands aenslagh op Vlissingen, aen het tegenbeleidt des welken U. Ed. Gestrengheits Heer vader, zaliger gedachtenis, sijn deel gehadt heeft, met schaeken eens gijzelaers, tot Londen, uit het huis van den ambassadeur Don Bernardin van Mendocça. Over d'omstandigheden van dat bedrijf, daer sonder twijfel een' eunjere behendigheit toe behoort heeft, wort in mijnen zin veel te | c | luchtigh hene gestapt, van de schrijvers die 't aenroeren. Derhalven, indien U. Ed. Gestrengheit my aen't juiste bescheidt konde helpen, ik moghte my belooven, dat de fijnte van sulken diamant de splinters van enkel glas, waermeê mijn' brabbelingen sich meenen mooy te maeken, ten minsten by geen' heel scherpe kenners voor gladbeek souw doen doorgaen.

De heer Barlaeus is bezigh met het soete nieuwe jaer: *Een kindeken is ons gebooren*. 't En heeft niet weenigh in, tot een deuntjen zoo versleten, dat op duizenderlei wijsen gesongen is, nooten te verziere, die

---

1. Amsterdam: opschrift ontbreekt.

d'ooren knellen. Op Zaterdagh der naeste weeke sal de Groote School wae- | d | -ghen van zijn bandeloose rede doorspekt met eenighe veirsen.

Deze drokheit, en de sinnen verzonken in aendacht en ootmoedt, gebieden hem, zijne gebiedenissen t' Uwer Ed. Gestrengheit te bevelen aen den babbelbeck deeser penne, die't quaet genoegh met sichself heeft, om uit te staemelen 't kleenste deel der onderdaenigheid en eerbiedenis, waarmede swanger gaet, ende van dewelke, bij mangel van kracht, vreest nimmer volkomentlijk te zullen geleggen,

Mijn' Heere,

't hart van U.Ed. Gestrengheits
verplichtsten, gansch eigen dienaer
P. C. Hooft.

Uit Amsterdam, 18^{en} van Wintermaent, 1636.

Mijn ontwerp van 't stuck van Vlissingen voeg ick hierbij, opdat U. Ed. gestrengheit te lichter speure, wat mij is ontbrekende.

Vertaling

Mijnheer,

Verhuizende van buiten [Muiden] hierheen [Amsterdam], ben ik verwelkomd met het banket, dat daarop had gewacht. Uw vriendelijke ²brief, het fraaie ³sonnet, de ⁴Latijnse gedichten, vol goddelijke vondsten, en die verrukkelijke ⁵brief aan de heer [Caspar] Barlæus: het zijn heerlijkheden, die evenzeer volgens mijn smaak zijn als zeldzaam. Terwijl ik mijn eigen armoede bemerk, maar daarom niet minder het verlangen voel om de jonge, grote metselaar [Willem II] als opperman te dienen, heb ik hier en daar wat stenen bij elkaar geraapt, die niet gemakkelijk te tillen zijn, ofschoon het mij voorkomt dat de steen van David niet te evenaren is en in het sonnet schijnt te passen alsof hij ervoor gemaakt is.

In mijn ⁶werk ben ik gevorderd tot een bepaalde ⁷aanslag door de vijand op Vlissingen, aan de tegenwerking waarvan uw vader zaliger [Christiaan Huygens sr.] nog heeft deelgehad, door het ontvoeren van een gijzelaar te Londen, uit het huis van de ambassadeur Don Bernardino de Mendoça. Over de bijzonderheden van die gebeurtenis, waaraan ongetwijfeld een listig plan ten grondslag heeft gelegen, wordt naar mijn mening veel te luchtig heen gestapt door de schrijvers die erover spreken. Daarom, als u mij aan de juiste informatie zou kunnen helpen, zou ik het vooruitzicht hebben dat de zuiverheid van een dergelijke diamant de glassplinters waarmee mijn geknoei zich meent te verfraaien, in de ogen van ondeskundigen voor valse diamanten zouden doen doorgaan.

De heer [Caspar] Barlæus is bezig met het zoete nieuwe jaar: ⁸*Een kindeken is ons geboren*. Het is toch niet zo gemakkelijk om bij een deuntje zó versleten, en dat op duizend wijzen gezongen is, noten te

---

2. Huygens aan Hooft, 3 december 1636 (Worp 2, nr. 1507, pp. 213-214; Tricht 2, nr. 851, pp. 891-892).

3. 'D'eerste steen van den Doel [...]', 3 december 1636 (Gedichten 3, p. 31).

4. 'Meteorologiæ,' 6 september - 23 oktober 1636 (Gedichten 3, pp. 15-26).

5. Huygens aan Barlæus, 15 november 1636 (Worp 2, nr. 1506, p. 213).

6. *Nederlandsche Historiën*, (Amsterdam: Louys Elzevier, 1642).

7. Het voorval speelde zich af in 1581. Zie Smit 1980, pp. 14-15; Hofman 1983, p. 20.

8. *Een kindeken is ons geboren* is een oud (laat-Middeleeuws) en zeer verbreid kerstlied. In de zeventiende eeuw vinden we het, in een vernieuwde versie, in vrijwel elk katholiek liedboek met kerstliederen, maar ook, alweer in een afwijkende versie, in een aantal bronnen van gereformeerde, vooral Remonstrantse signatuur, de *Hymni ofte Loff-sangen* (Den Haag 1615), nr. 13, fol. 12v, voorop. Hooft haalt het kerstlied vermoedelijk slechts aan om het onderwerp aan te geven. Vervolgens bezigt hij een metafoor door het opnieuw aantrekkelijk behandelen van een versleten onderwerp te vergelijken met het van een nieuwe, aantrekkelijke melodie voorzien van een oud, eerder reeds op vele melodieën gezongen kerstlied.

bedenken die de oren boeien. Op volgende week zaterdag [27 december 1636] zal het Athenæum Illustre weergalmen van zijn ⁹rede in ongebonden stijl, doorspekt met enige verzen.

Deze drukte, en het verzonken zijn van de zinnen in vrome overpeinzingen en ootmoed, noodzaken mij mijn aanbevelingen aan u toe te vertrouwen aan de babbelbek van deze pen, die het kwaad genoeg heeft met zichzelf, om stamelend uit te drukken ook maar het kleinste gedeelte van de onderdanigheid en eerbied, waarvan zwanger gaat en waarvan, bij gebrek aan kracht, vreest nimmer volkomen te zullen bevallen,

mijnheer,

het hart van uw verplichte en gans eigen dienaar
Pieter Corneliszoon Hooft.

Amsterdam, 18 december 1636.

Mijn ontwerp van het stuk over Vlissingen voeg ik hierbij, opdat u gemakkelijker ziet wat mij ontbreekt.

---

9. De nieuwjaarsrede waar Hooft op doelt is Barlaeus' oratie voor het Athenæum Illustre, te houden op 27 december 1636, later uitgegeven als: *Homilia in præsepe, sive nativitatem Domini et Servatoris nostri Jesu Christi* (Amsterdam: Joan Blaeu, 1637; *Poemata* II, p. 376 <<<).